

FAMILIA FIAT DE ARMENIȘ ÎN SECOLELE XV—XVII

DRAGOȘ-LUCIAN ȚIGĂU

La 24 iunie 1586, după o ședere de o lună în Caransebeș, răstimp care i-a permis să cunoască nemijlocit realitățile societății locale, misionarul iezuit Valentin Lado se simțea îndreptățit să arate orașul ca fiind locuit de o nobilime însemnată (*magna nobilitas*).

Această remarcă, departe de a fi gratuită, este întâlnită și în însemnările făcute în aceeași perioadă (1583) de un alt misionar iezuit, Antonio Possevino, care, trecând prin Caransebeș, îl prezenta drept o reședință a nobililor (*rezidenza de nobili*)¹. Nobilimea nu se întâlnea doar în cele două mari orașe de pe Timiș, în Lugoj și Caransebeș, ci și în districtele omonime înconjurătoare, mărturii elocvente în această privință fiind diploma privilegială din 29 august 1457, emisă de regele maghiar Ladislau V Postumul în favoarea „*universorum Nobilium et Keneziorum nec non aliorum Walachorum de districtibus Lugas, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofw, Borzafw, Komiatthy et Illyed vocatis*“, precum și scrisoarea principelui Ștefan Bathory, din 1571, adresată „*spectabiles magnifici domini nobiles alijque ordines trium nationum Transsylvaniensium et Ungariae de comitatibus Byhar, Crazna (...) et districtu Karansebes et Lugas*“². În ultimul caz apare clară integrarea acestei nobilimi însemnate a Banatului în elita socială a principatului Transilvaniei. Afirmările călătorilor străini, întărite de conținutul actelor emise de cancelariile aulice, sunt însă verificate și confirmate cel mai convingător de documentele provenite din mediul bănățean.

Acestea din urmă, publicate începând din secolul al XIX-lea³, ne oferă cele mai substanțiale informații despre familiile nobile Bizere, Duma, Floca, Peica și Racoviță din Caransebeș, Fiat de Armeniș, Găman de Calova, Gârlișteanu de Rudăria, Măciș de Tincova, sau Mutnic de Ohaba Mătnic. Astfel, pot fi reconstituite aspectele esențiale din existența acestor familii: originea românească, evoluția numelor de familie și formele onomastice ale acestora, alianțele matrimoniale cu alte familii, succesiunea generațiilor, averea, funcțiile și demnitățile fiecărui membru, confesiunea sau gradul de cultură. Din nefericire însă, evoluția multor familii bănățene nu s-a bucurat de atenția istoriografiei românești⁴. Am considerat, deci, oportun să prezentăm, într-o formă sistematizată, rezultatele cercetărilor noastre asupra evoluției, în secolele XV—XVII, a uneia din cele mai importante și influente familii nobiliare din Banat, anume familia Fiat de Armeniș⁵.

În privința numelui Fiat (*Fiad, Fiāti, Fyat, Ffyath*), acesta provine din termenul maghiar „*fiat*“, „*fiatal*“, care înseamnă „tânăr“⁶.

Este vorba, probabil, de transformarea unui atribut acordat unei persoane, cu scopul de a o diferenția de o rudă mai vârstnică ce poartă același nume, într-un nume propriu, care să desemneze ulterior întreaga

posteritate a persoanei socotite a fi mai tânără. Numele familiei bănățene apare pentru prima oară consemnat explicit în documentele din 7 aprilie și 19 octombrie 1440, când erau amintiți „*F... Fyat*” și *Fiad de Eormenyés*, probabil una și aceeași persoană⁷. Numele *Fiat* este înălțat și în restul spațiului românesc, toponimele fiind derivate din antroponime⁸. Numele compus al familiei indică și locul de baștină, care a fost satul Armeniș, amintit pentru prima dată la 3 decembrie 1428 sub forma *Eormenyés*⁹. Satul a dăinuit până astăzi, fiind situat pe cursul superior al râului Timiș, în apropierea confluenței acestuia cu Râul Lung, la 26 km sud de Caransebeș. Numele satului apare asociat, în mod constant, cu prenumele celor mai îndepărtați membri ai familiei.

Astfel, la 3 decembrie 1428 era menționat Ioan fiul lui Bogdan de Armeniș, la 24 iulie 1430, Andrei de Armeniș, iar la 10 august 1440, Nicolae de Armeniș¹⁰. Un alt membru al familiei, Fiat de Armeniș, a validat cu propriul sigiliu patru acte emise de scaunul judiciar din Caransebeș pe parcursul a 16 ani (7 apr. 1440, 30 mart. 1447, 28 feb. 1454, 2 iul. 1456). Doar în primul act îi apare numele întreg, din nefericire devenit ilizibil, anume *F... Fyat*, prenumele fiind, în mod sigur, Francisc.

În rest, celelalte documente, printre care și cel din 13 ianuarie 1452, îl amintesc doar sub forma *Ffyath de Ermenes*¹¹. Seria membrilor de familie prezentați disparat se încheie în 1467, când era amintit Lado „*filii Michaelis de Ermenes*”¹². În afara cazurilor în care filiația este explicit precizată, nu se pot stabili legături de rudenie certe între aceste personaje, deși apare clar faptul că ele aparțin aceleiași familii din Armeniș. Până la apariția unor noi dovezi documentare orice supoziție nu poate depăși nivelul speculațiilor¹³.

Legăturile sigure de rudenie pot fi stabilite începând cu 29 decembrie 1468, când erau consemnați Ladislau și fratele său Ludovic de Armeniș. Cei doi frați apar consemnați sistematic în acte vreme de peste 30 de ani, în unele cazuri specificându-se că erau frați buni după tată (*fratris carnalis*, 1480—1501), iar în altele că se înrudeau după tată (*patrui eiudem*, la 3 sept. 1480) cu Ioan Măciș, adică cu o altă familie nobiliară importantă a Banatului¹⁴. Din nefericire, niciodată nu se specifică numele părintelui lor. Frigyes Pesty a văzut în Ladislau una și aceeași persoană cu Lado, fiul lui Mihai de Armeniș, lucru pe deplin posibil, dar care merită o precizare. Lado și Ladislau, în ciuda asemănării, sunt două nume diferite, realitate ilustrată cel mai bine de documentele din aceeași epocă ale familiei bănățene Bizere-Găman¹⁵. Posteritatea celor doi frați este cunoscută destul de amănunțit.

Primul dintre frați, Ladislau, a fost căsătorit cu Elena (1493) și a avut patru copii: Ioan, Caterina, Elisabeta și Ana, amintiți toți începând cu 22 iulie 1501¹⁶. Ladislau a murit după 13 octombrie 1508, dată la care era implicat într-un proces, dar înainte de 15 februarie 1519, când el și fratele său, Ludovic, apăreau ca decedați¹⁷.

În privința copiilor lui Ladislau știm că aceștia erau frați buni după tată. Ioan Fiat apare ca *frater carnalis* cu Ana (1527), iar Caterina era sora mai mare a Anei (1534, 1548)¹⁸. Între cele trei fete nu trebuie să fi fost o diferență mare de vârstă, căci în 1501 toate apăreau ca fiind de o șchioapă (*puellas claudicantem*). Ioan Fiat a murit după 1519, când

este amintit ca proprietar, dar înainte de 11 februarie 1525, când se preciza că era decedat și că fusese căsătorit cu Magdalena, fata răposatului Ladislau Racoviță¹⁹. Nevasta sa i-a supraviețuit mult timp, căci în 1560 era încă în viață, fiind văduva răposatului Nicolae Tivadar cu care avea un fiu, pe Ioan Tivadar²⁰.

Ioan Fiat a avut o singură fiică, pe Caterina, prezentată în 1525 și 1531 ca nemăritată (*nobilis puella Catherine filie egregy quondam Joannis Fiath*). Următoarea și ultima mențiune, foarte îndepărtată de primele (10 dec. 1578), o arată pe Caterina ca fiind măritată cu George Gârlișteanu²¹. Ei au avut doi băieți, Ioan și Nicolae²².

Al doilea copil al lui Ladislau Fiat a fost Caterina. Ea a trăit peste 50 de ani, fiind consemnată în iulie 1501 drept copil, iar în martie 1548 ca soră mai mare a Anei, cu care se judeca pentru unele documente de proprietate. În privința situației matrimoniale, o singură știre din 1531 o prezintă deja ca văduvă (*Catharina relicta condam Acacy de Barcha*)²³. Despre sora sa, Elisabeta, știm cele mai puține detalii: copilă în 1501, apare măritată cu Petru Dyenessy de Ilia (*Illye*) la 1531²⁴. Ultima dintre surori a fost Ana, care în 1527 era amintită, probabil din greșeală, ca soră cu Francisc Fiat, în realitate cei doi fiind veri primari²⁵. Începând cu 25 august 1530, Ana apare ca soția lui Francisc Bakoczi (*Bakochy de Mwchel*), mariajul fiind atestat sigur până în 1548²⁶. Din căsătorie a rezultat un fiu, Ladislau Bakoczi, prezent în acte după 1547 și care s-a stins din viață înainte de 10 decembrie 1578²⁷.

Observăm, astfel, că ramura familiei ce coboară din Ladislau se încheie repede, nepoata și cele trei fiice ale acestuia intrând, prin căsătorie, în familii străine. Perpetuarea numelui de familie se va realiza prin ramura lui Ludovic Fiat, care a fost cea mai longevivă (până în secolul XX), cea mai numeroasă și cea mai bine cunoscută, sub aspect documentar. Mai mult, membrii acestei ramuri s-au bucurat, vreme îndelungată, de un prestigiu social deosebit.

În momentul primei sale mențiuni documentare (1519), Francisc Fiat de Armeniș se afla sigur la vârsta bărbăției, căci era consemnat ca martor. Tatăl său decedase înainte de această dată, în timp ce mama sa nu apare ca răposată decât la 25 aprilie 1531²⁸. Francisc a fost căsătorit cu Ana, fata Caterinei și a lui Nicolae Nucea (*Nowcha*) din Armeniș, dar această legătură apare consemnată la mult timp (24 iulie 1534)²⁹ după desfacerea ei. Dacă motivele ruperii căsniciei nu ne sunt cunoscute, în schimb, putem intui faptul că această uniune matrimonială s-a încheiat și din rațiuni materiale, întrucât în 1508, Ladislau Fiat și Nicolae Nucea (unchiul, respectiv socrul lui Francisc) stăpâneau în comun cinci posesii în districtul Mehadiiei³⁰. Convingerea este întărită de faptul că, după moartea lui Nicolae Nucea, Francisc Fiat a reușit să-i acapareze 11 părți de moșie, atrăgându-și dușmănia fostei neveste și soacre (1535—1537)³¹. Ultimul document interesant este cel din 15 noiebriei 1548, când „*relicta domina Catherine, quondam Nicolai Nowcha consor*” și „*Johannes Flore gener eiusdem*” se judecau pentru tutela celor doi fii (*dou fily*), respectiv nepoți, rămași fără mamă. Deci Ana, fosta nevastă a lui Francisc Fiat, remăritată cu Ioan Florea murise înainte sau chiar în 1548³².

A doua nevastă a lui Francisc Fiat a fost Dorothea, fata fostului ban de Severin, Iacob Gârlișteanu³³. Căsnicia s-a legat înainte de 1531, an în care erau amintiți doi copii rezultați din aceasta, și s-a sfârșit, cel mai probabil, din motive naturale. Francisc Fiat a murit în intervalul dintre 24 martie 1542 și 20 noiembrie 1544, în ultimul act specificându-se și moartea Doroteii³⁴. Legătura acestora a fost binecuvântată cu patru copii, primii doi, Ioan și Gașpar, fiind amintiți la 29 aprilie 1531, iar Magdalena și Baltazar abia la 20 noiembrie 1544³⁵.

În toate cazurile sunt precizate, în chip expres, numele părinților. Gașpar are o existență atestată doar pentru 13 ani. În 1531 apare drept copil, astfel că în 1544 trebuia să se afle la vârsta adolescenței, poate chiar a bărbăției³⁶. Magdalena Fiat trebuie să fi fost de vârstă apropiată cu Ioan și Gașpar, căci prima mențiune din 1544 o arată deja măritată cu Mihai Lazăr. Pesty o prezintă ca decedată în 1582, fără însă a-i stabili locul în genealogia familiei³⁷.

Existența lui Baltazar Fiat este jalonată de documentele din 20 noiembrie 1544 și 7 iunie 1562. Șansa a făcut ca actul din 1544 să poarte și o însemnare ulterioară, din 1567, care îl prezintă pe Baltazar ca decedat, lăsând în urmă o fată mică, Ana³⁸. La 10 decembrie 1569 viața și interesele acestei fete erau protejate de fratele tatălui ei, Ioan Fiat (*Johannis Fiath de Karansebes tutoris legitimi Annae puellae filiae quondam Baltasaris Fiath*). Urma Anei o mai aflăm târziu și poate pentru ultima oară la 5 decembrie 1593, dată la care o matricolă de stare civilă reformată (1736) o arată ca nașă (*patrina*) a lui Gabriel, fiul nobilului Ioan Vincy³⁹.

În privința lui Ioan Fiat, știrile sunt cele mai bogate. Amintit copil în 1531, Ioan are o existență atestată sistematic până la 10 decembrie 1569. Firul vieții sale, de 40 sau 50 de ani, a fost curmat înainte de 26 decembrie 1576⁴⁰. În acest răstimp, a fost căsătorit de două ori. Prima căsătorie l-a unit pe Ioan Fiat cu Magdalena, fiica lui Ioan Peica din Caransebeș⁴¹, care i-a dăruit cinci băieți: Ludovic, Ladislau, Francisc, Iacob și Nicolae. A doua căsnicie a legat-o cu Elena, fata lui Lazăr Kun. Pesty afirmă, având la dispoziție toate documentele familiei, că în 1578 apar nominalizate cinci fete rezultate din această legătură: Ana, Caterina, Elisabeta, Margareta și Barbara⁴². Existența lor o considerăm a fi reală, viitoarele cercetări de arhivă putând să clarifice situația lor. Cert este faptul că Nagy Ivan, cu 20 de ani înaintea lui Pesty, dispunând de surse nu foarte bogate, a plasat în genealogia sa două din cele cinci fete (Margareta și Ana), iar un act din 1616 amintește alte două fete: Barbara și Caterina, ultima fiind soția lui Petru Criciovan⁴³.

Primul consemnat în documente, din cei cinci băieți ai lui Ioan Fiat, a fost Ludovic, la 6 mai 1566. Filiația sa apare exprimată fără echivoc la 20 noiembrie 1568, iar din 20 februarie 1572, Ludovic apare ca ginerele nobilului Ladislau Găman de Calova⁴⁴. Soția sa, Ana, al cărui nume îl aflăm abia din actele emise la 8 octombrie 1576 și 22 iulie 1577, se pare că i-a supraviețuit, căci socotim că în spatele acelei „relicte Ludovici Fiat”, pomenite la 4 mai 1597, se află tot Ana Găman⁴⁵.

Socrii lui Ludovic Fiat au fost Ladislau Găman, aflat încă în viață la 6 ianuarie 1574, și Magdalena care s-a remăritat, după decesul soțului ei, cu Ladislau Fiat (înainte de 10 iunie 1577)⁴⁶. Întrucât Ludovic și

Ladislau erau frați, Magdalena a fost nu numai soacra, ci și cumnata lui Ludovic Fiat. Viața lui Ludovic poate fi urmărită, prin mărturii relativ dese, până la 6 martie 1594, moartea sa survenind în următorii trei ani⁴⁷. El a lăsat șase copii.

Al doilea fiu al lui Ioan Fiat, atestat în ordine cronologică, este Ladislau. Amintit în treacăt la 6 ianuarie 1574, când unul din iobagii săi (*Pazkota Ztan, Fiat Lazlo jobagya Gauosdiai*) era martor jurat într-un proces, Ladislau apare ulterior împreună cu toți ceilalți frați ai săi (26 dec. 1576—12 nov. 1578)⁴⁸. La 10 iunie 1577 era căsătorit cu Magdalena, văduva nu demult răposatului Ladislau Găman, care era și soacra fratelui său Ludovic. Pesty a avut posibilitatea să-l urmărească în documente și după 1578, prezentându-l în viață până în 1587, când moartea a pus capăt căsniciei sale. Până acum, posteritatea sa rămâne obscură⁴⁹. De la sfârșitul anului 1576 sunt cunoscuți și ceilalți băieți ai lui Ioan Fiat. Francisc Fiat apare ca frate după mamă (*fratris uterini*) cu Iacob (28 mai 1597)⁵⁰. Șirul mărturiilor care îl prezintă în viață se încheie la zenta drept „*egregius*”⁵². Pesty îl arată căsătorit, în 1592, cu Barbara Giurma, fosta nevastă a lui Nicolae Micșa (Mixa)⁵¹. Urmașii săi, dacă îi va fi avut, rămân necunoscuți.

Iacob, amintit cu Francisc între 1576—1597, dispare din acte după 11 august 1600, dată la care un document de la Mihai Viteazul îl prezenta drept „*egregius*”⁵². Pesty îl arată căsătorit, în 1592, cu Barbara Osztrovi, remăritată apoi cu Ioan Vaida. Din căsătorie a rezultat un băiat, Ioan, născut sigur în 1590⁵³. Ultimul dintre băieții lui Ioan Fiat a fost Nicolae, pe care îl mai regăsim o singură dată, la 17 februarie 1591.

În instrucțiunile principelui Sigismund Bathory către reprezentantul său de la Istanbul se preciza că, în urma unui raid otoman, nobilul Nicolae Fiat fusese ucis la reședința sa din satul Buchi, iar nevasta sa fusese chinuită. Numele nevestei sale, Caterina Lățug, îl aflăm numai de la Pesty, cel care prezintă și descendența cuplului: fetele Elisabeta și Maria⁵⁴.

Epuizând prezentarea tuturor membrilor cunoscuți ai acestei generații, care au fost strănepoții lui Ludovic Fiat din secolul al XV-lea, atenția noastră se va îndrepta către membrii familiei care au trăit la sfârșitul secolului XVI și în prima jumătate a veacului următor.

Din cei cinci băieți ai lui Ioan Fiat doar trei au posteritatea cunoscută: Iacob, Ludovic și Nicolae. Cea mai simplă de urmărit pare a fi descendența lui Nicolae Fiat, formată din Elisabeta, măritată cu Ștefan Vaida din Caransebeș, și Maria, nevasta lui Nicolae Găman.

Cum tatăl lor murise în 1591, cele două surori aveau în momentul menționării lor (10 sept. 1615) peste 25 de ani⁵⁵.

Iacob Fiat a avut ca fiu pe Ioan, născut sigur în 1590, întrucât un proces verbal din 12 septembrie 1635 preciza că atunci avea 45 de ani⁵⁶. Acțiunea de urmărire a acestuia în documente devine oarecum dificilă pentru că, aparent, poate fi ușor confundat cu vărul său Ioan, fiul fratelui tatălui său. Știm însă sigur că, înainte de 1590, trăia un alt Ioan, fiul lui Ludovic Fiat și al Anei Găman, care avea ca frați pe Barbara, Gabriel și Sigismund Fiat (23 iun. 1588)⁵⁷. Astfel, între cei doi veri cu același nume, Ioan, exista o diferență de vârstă de cel puțin 2-3 ani. Mai mult, la 29 aprilie 1613 erau menționați frații Sigismund și Nicolae Fiat im-

preună cu vărul lor (*frater patruelis*) Ioan, pentru ca peste alți doi ani (10 sept. 1615) ordinea prezentării lor să sugereze același lucru (*Fiat Sigmond, Miklós és Fiat János*)⁵⁸. Ținând cont de aceste indicii, înclinăm să credem că sub numele lui Ioan Fiat din documentele princiare la 15 august 1614 și 11 mai 1633 trebuie văzut fiul lui Iacob și nu cel al lui Ludovic Fiat⁵⁹. După 1635 nu mai avem știri sigure despre Ioan Fiat, pentru că actele încep să consemneze pe un alt Ioan, fiul lui Sigismund. Dacă numele soției lui Ioan Fiat nu este cunoscut, știm în schimb numele copiilor: Iacob, Ecaterina și Anuca.

În privința lui Ludovic Fiat, din documentele cercetate de noi, reiese că ar fi avut cinci copii: Gabriel, Ioan, Nicolae, Sigismund și Barbara. Aceștia li se alătură și Baltazar, menționat în genealogiile lui Nagy Ivan și Pesty, fără precizarea vreunei date suplimentare.

Am arătat mai înainte că patru din acești frați apar consemnați în iunie 1588, părinții lor fiind Ludovic Fiat și Ana Găman.

Despre Barbara se știe cel mai puțin, informațiile limitându-se practic la mențiunea din 1588. Aceeași remarcă este valabilă și pentru Ioan, în condițiile în care toate mărturiile până la 1633—35, deja expuse de noi, par a-l desemna pe vărul său omonim. Chiar Pesty a acceptat în genealogia sa această variantă. Gabriel Fiat poate fi urmărit doar prin două mărturii, despărțite de aproape 9 ani (23 iun. 1588 și 28 mai 1597), care, în afară de precizarea filiației, nu ne mai oferă și alte datolii interesante⁶⁰. În aceste condiții, biografiile cele mai bogate sunt ale fraților Sigismund și Nicolae Fiat, intrați în atenția documentelor începând cu 1588, respectiv 10 aprilie 1611. Distanța de aproape 23 de ani între cele două mărturii nu poate conduce la ideea unei mari diferențe de vârstă între cei doi frați. Chiar în 1611 ei apar ca vicecomiți de Severin⁶¹, semn că aveau cel puțin vârsta de 20—25 ani.

Considerăm că Nicolae, nefiind amintit în actul din 1588 împreună cu frații săi, s-a născut ulterior, în 1611 având, probabil, 21—23 de ani. În majoritatea actelor care îl prezintă în viață, Nicolae apare împreună cu Sigismund Fiat⁶², indiciu că între cei doi frați a existat o permanentă legătură și colaborare. Ultima mențiune a lui Nicolae Fiat am găsit-o în documentul princiar din 17 martie 1635, în timp ce pentru Sigismund ultima dovadă că era în viață se plasează la 20 octombrie 1640⁶³. Pesty ne asigură că Sigismund a avut o moarte violentă, fiind împușcat de Grigore Tivadar în 1641, pe motivul unei vechi dispute pentru moșia Brebu. Documentele confirmă acest lucru, la 30 august 1642 fiind consemnată uciderea lui Sigismund Fiat⁶⁴.

În privința aspectelor matrimoniale, ambii frați au fost căsătoriți. Nicolae Fiat a avut cu soția sa, al cărui nume este îndoielnic, probabil Ana, doi copii: Tobias și Elisabeta. Sigismund a fost însurat cu Caterina Henczi, acest aspect fiind consemnat foarte târziu, la 20 octombrie 1640⁶⁵. Caterina a fost, probabil, mama tuturor celor șapte copii ai lui Sigismund.

Generația analizată până acum cuprinde și un personaj aparte, anume Ștefan Fiat. El este cunoscut numai din adevărința pe care o redacta în Lugoj, la 10 decembrie 1636, și în care preciza că a preluat actele privitoare la procesul dintre Ștefan Bethlen și principele Rakoczi. Neavând nici un alt indiciu despre înrudirea sau vârsta lui Ștefan Fiat, nu putem decât să opinăm că putea fi descendentul oricăruia din cei

cinci băieți ai lui Ioan Fiat, deci un posibil văr cu Ioan, Nicolae și Sigismund Fiat⁶⁶.

În continuare, ne vom opri atenția asupra generației de la mijlocul secolului al XVII-lea, încercând să prezentăm sintetic câteva din datele biografice ale celor 12 membri cunoscuți. Ca și în cazul generației de la sfârșitul secolului XVI, descendența este cunoscută doar pentru trei persoane, anume cea a lui Ioan Fiat și cea a verilor săi, Nicolae și Sigismund Fiat. Copiii lui Ioan îi cunoaștem numai din genealogia lui Pesty: Iacob, Caterina și Anuca, ultimele două fiind măritate cu Nicolae Gârlișteanu, respectiv cu Nicolae Ivul⁶⁷.

Cercetarea genealogiilor familiilor Gârlișteanu și Ivul nu ne aduce precizări suplimentare. Dacă în 1635, Ioan Fiat avea 45 de ani, fetele sale trebuie să fi fost de puțin timp măritate.

Ana Fiat a avut cu Nicolae Ivul, trei copii: Mihai, Maria și Barbara, amintiți pe la 1640. Greu de reparat este și personajul ascuns sub numele lui Nicolae Ivul. Nu excludem posibilitatea ca acesta să fie notarul Lugoșului (1613) și al Caransebeșului (1638—42), care în 1635 avea 55 de ani, cu 10 ani mai mult decât Ioan Fiat⁶⁸.

Nicolae Fiat a avut doi copii, Tobias și Elisabeta, amintiți târziu, în 1642. În acel an, Elisabeta apare ca măritată cu Mihai Luncavițan, dar se pare că era decedată, întrucât Gabriel și Ludovic Fiat cereau principelui ardelean acordarea tutelei asupra orfanilor lui Tobias și Elisabetei, verii lor secundari. Peste aproape 50 de ani (30 aug. 1688), o listă a proprietăților din Caransebeș îl amintea din nou pe Mihai Luncavițan, care solicita retrocedarea morii cumnatului său Tobias Fiat. Din acest act nu reiese explicit dacă Tobias murise sau nu⁶⁹.

Sigismund Fiat, cu cei șapte copii ai săi, s-a dovedit a fi unul din cei mai prolifici membri ai familiei. La 30 august 1642, o scrisoare princiară către autoritățile comitatului Severin amintea nu numai uciderea lui Sigismund, dar și numele unuia din băieții lui, anume Ludovic.

La cinci ani distanță (17 dec. 1647) acest Ludovic apare împreună cu frații săi Baltazar, Francisc, Ioan și Isac, iar peste alți șapte ani (12 nov. 1654) îl are ca frate și pe Gabriel⁷⁰. Numele lui Ludovic mai apare și în alte două acte, anume într-o scrisoare princiară către autoritățile comitatului Severin, datată 6 septembrie 1648, și pe o petiție din 5 iunie 1659, în care se cere reconfirmarea pentru nobilimea bănățeană a privilegiului din 1457, în condițiile în care otomanii ocupaseră întreg Banatul (14 sept. 1658)⁷¹. Ludovic a fost tatăl unui băiat, Sigismund. Al doilea fiu consemnat a fost Gabriel, în scrisorile familiei princiare Rakoczi din 24 martie 1644 și 6 iulie 1650⁷². Precizarea legăturilor de rudenie ascendente și colaterale se realizează abia în următoarele, în fapt și ultimele, documente relative la existența lui Gabriel Fiat (12 nov. 1654 și 8 sept. 1655)⁷³. Aici trebuie remarcată confuzia pe care Pesty a făcut-o între fratele și fiul lui Sigismund Fiat, mărturiile relative la cei doi fiind despărțite de 47 de ani (1597—1644). Gabriel Fiat a lăsat în urmă o singură fată, pe Caterina⁷⁴.

În deja amintitul act din 17 decembrie 1647 apar și ceilalți fii ai lui Sigismund Fiat, anume Baltazar, Francisc, Ioan și Isac. Este o consemnare târzie, a unor persoane mature care trebuie să fi avut între 30

și 40 de ani, dacă ținem cont de faptul că Sigismund avea în momentul morții sale cel puțin 53—54 ani, posibil chiar 60 de ani. În aceste condiții, de bază rămân tot informațiile lui Fr. Pesty, care, cercetând documente mai vechi, din 1639—42, ne oferă detalii esențiale despre copiii lui Sigismund. Din nefericire, Pesty nu a putut sau nu a găsit de cuviință să publice acele acte.

Baltazar Fiat nu apare decât pe secvența temporală jalonată de documentele din decembrie 1647 și septembrie 1655. A fost căsătorit cu Barbara Fodor cu care a avut patru copii: Ioan, Francisc, Caterina și Barbara. Despre Francisc Fiat știrile directe sunt și mai puține, practic reduse la consemnarea din 1647. Pesty arată că Francisc a fost înșurat cu Magdalena Josika (Iojică) înainte de 1649, an în care acesta apare văduv. Descendența este reprezentată de o unică fată, Suzana⁷⁵.

Ioan Fiat apare cert în ipostaza de fiu a lui Sigismund doar în 1647. În rest, adică pentru perioada 1639—42, el poate fi confundat ușor cu Ioan, vărul lui Sigismund. În această privință, credem că Pesty a făcut, într-o oarecare măsură, confuzie între cei doi Ioan Fiat. Soția lui Ioan a fost Ana, fiica lui Francisc Fodor, castelan în 1599, și a Caterinei Pribeke. Ana a fost, probabil, o rudă apropiată Barbarei Fodor pe care am arătat-o ca nevastă lui Baltazar Fiat. Din căsătoria destrămată în 1646, prin moartea Anei, au rezultat doi băieți, Gabriel și Iacob⁷⁶.

Ultimul dintre copii, Isac, apare concret tot în 1647. Pesty îl amintește, probabil împreună cu fiul său Ștefan, în 1642.

Ultimii membri ai familiei asupra cărora intenționăm să ne oprim sunt nepoții lui Sigismund Fiat. Din cei zece nepoți ai lui Sigismund, amintiți de Pesty, doar pentru șase am avut date accesibile.

Ludovic Fiat a avut un singur fiu, pe Sigismund, amintit doar la 28 ianuarie 1670. Probabil că *Sigismundus Sürcz a familia Fiath* amintit printre proprietarii din comitatul Severinului la sfârșitul secolului, a fost una și aceeași persoană cu fiul lui Ludovic⁷⁷.

Din cei patru copii ai lui Baltazar Fiat, doar viața celor doi băieți ne este mai bine cunoscută. Ioan s-a născut sigur după 1658, anul în care cucerirea otomană a Banatului muntos a determinat refugiul familiei Fiat în Transilvania. În 1699 se spunea despre Ioan că „*est natus Transsylvanus*”⁷⁸. El a fost căsătorit, înainte de 1690, cu Caterina, fiica lui Petru Fördös, cu care a avut cinci copii: Francisc, Sigismund, Adam, Barbara și Sofia. Atestat sistematic în primul sfert al secolului al XVIII-lea, Ioan a murit în 1727⁷⁹.

Al doilea fiu, Francisc, apare pe o secvență de doar un an, între 31 august 1688 și 24 iulie 1689⁸⁰. Suzana, fata lui Francisc Fiat este cunoscută prin doar două mărturii, care însă acoperă 40 de ani (1648 și 30 aug. 1688). Ultima din ele o prezintă pe Suzana alături de băieții ei, Mihai și Sigismund Sutezes⁸¹.

Ioan Fiat a fost părintele lui Iacob. El apare în două acte despărțite de opt ani (28 dec. 1647 și 8 sept. 1655), care conțin semnătura olografă (*manu propria*) a acestuia. Considerăm însă că doar actul de vânzare-cumpărare din 1658, care îl amintea alături de soția sa Caterina Josika, precum și inventarul proprietăților din Caransebeș (30 aug. 1688), când Mihai Ivul și Mihai Josika (Iojică) îi reprezentau interesele în vederea recuperării bunurilor imobiliare din oraș, sunt până acum singurele

mărturii elocvente relative la Iacob⁸². Neavând la dispoziție mărturii documentare certe, ne permitem doar să remarcăm că este posibil ca actele din 1647 și 1655 să-l desemneze pe Iacob, fiul lui Ioan vărul lui Sigismund. Știind că Ioan avea în 1635 vârsta de 45 de ani, fiul său trebuie să fi avut în 1647, între 25 și 37 de ani.

Fiul lui Isac Fiat a fost Ștefan, a cărui primă atestare găsită de noi se plasează la 18 decembrie 1679. Următoarele însemnări despre el se întind pe parcursul a încă două decenii, până la 5 august 1698⁸³.

De la Pesty aflăm că Ștefan a avut o fată, Barbara.

În această generație considerăm că trebuie plasată și „*Clara Fiath consors Michaelis Puj senioris*“, care figurează printre proprietarii comitatului Severin de la sfârșitul secolului XVII. Deși nu am reușit să-i depistăm ascendența, se cuvine precizat faptul că din formula în care este prezentată, rezultă înrudirea de sânge, și nu prin alianță, cu familia Fiat⁸⁴.

Încheiem aici prezentarea datelor strict legate de existența biologică a membrilor familiei Fiat de Armeniș, prezentare destul de anostă, dar absolut necesară pentru înțelegerea celorlalte aspecte din viața familiei. Unul dintre aceste aspecte îl reprezintă modul de dobândire și de păstrare a însemnatei bogății materiale, în secolele XV—XVII.

Numele familiei arată, fără dubii, faptul că încă de la începutul secolului al XV-lea, foarte probabil încă din secolul XIV, o parte a satului Armeniș se afla în stăpânirea acesteia. Modul de dobândire a acestui patrimoniu nu ne este cunoscut, dar putem admite că era o stăpânire ancestrală, asemănătoare multor altor posesii ale cnezilor bănățeni. În 1452, familia bănățeană Măcișăș stăpânea o posesie „de mii de ani“ (*ab Annis Domini Millenis*)⁸⁵, realitate pe deplin posibilă și în cazul familiei Fiat.

În Armeniș, alături de familia Fiat, au avut proprietăți și alte persoane. La 1468 era consemnat Petru Herka de Armeniș, iar o conscripție din 1603 arăta distribuția unităților fiscale astfel: Ludovic Fiat (răposat) — 5 porți, Nicolae Flore-l poartă, familia Gârlișteanu-l poartă⁸⁶.

Prima modalitate de sporire a averii imobiliare a fost donarea, de către autoritatea centrală, a unui număr apreciabil de posesii sau părți posesionare. Un act din 1508 arată că Ladislau Fiat și Nicolae Nucea din Slatina Timișului stăpâneau cinci posesii, pe baza unui act donațional dat de regele Sigismund de Luxemburg încă de la 1 decembrie 1428. Motivul donației a fost sigur dorința regelui de a răsplăti faptele de arme ale supușilor săi, motiv care a fost dealtfel precizat în chip expres în donația făcută tot atunci familiei Măcișăș⁸⁷.

Ladislau și Ludovic Fiat au fost beneficiarii, între anii 1468—1500, a nu mai puțin de 20 de posesii și predii acordate sau reconfirmate de regii maghiari Mathia Corvinul și Vladislav II. În 1500, regele își motiva donația astfel: „*nos attentis et consideratis fidelitate et seruicys fidelium nostrorum Egregiorum Ladislai et Ludovici Fyath de Ermenes per eos sacre imprimis huius Regni nostri Hungarie Corone, deindeque Maiestati nostre, pro locorum et temporum varietate, cum omni fidelitatis constancia, non sine magna et copiosa sanguinis effusione exhibitis et impensis...*“. Din aceleași rațiuni în 1519, Ioan și Francisc Fiat pri-meau, alături de alți cinci membri ai familiei Racoviță, o ghindărie la

Lozna (*silva glandinosa Lozna*)⁸⁸. Peste un secol, la 20 martie 1635, Sigismund Fiat era răsplătit de principe cu acordarea posesiei Jena (Dsena) „*pro fidelitate et fidelibus servitys (...) que a primis adolescentiae temporibus (...) in omnibus occassionibus, rebusque, et temporum vicissitudinibus, magna sane constantia et animi synceritate exhibuit et impendit...*“⁸⁹. Motivul real era însă răscumpărarea posesiei zălogite, Sigismund plătind 1 000 de florini⁸⁹.

Posesiile donate de regalitate fuseseră inițial confiscate, fie de la persoane care muriseră fără posteritate (cazul lui Emeric Măciș decedat în 1480), fie de la români care au refuzat cu tenacitate să renunțe la ortodoxie (cazul lui Nicolae și Mihai de Poreca, în 1500, apoi cel al lui Bogdan de Poreca, în 1543—47)⁹⁰. Terenurile pot fi luate și de la instituții aflate momentan într-o stare de decadentă, chiar de disoluție. Astfel, în mai 1566, Ludovic Fiat primea de la Ioan Sigismund Zapolya terenul părăsit al școlii catolice din Caransebeș (*locum desertum scholae papistarum*), fapt care a provocat opoziția fermă a locuitorilor din oraș (1566—67)⁹¹. Donații pot face și particularii. Cunoaștem, în această privință, un singur caz, din 1626, când nobilul Nicolae Bucur din Caransebeș dădea lui Sigismund Fiat un fâneț din apropierea orașului pentru că acesta se îngrijise de un proces al donatorului⁹². Donația apare aici ca răsplata cuvenită pentru serviciile oferite de Sigismund Fiat. Donația poate avea și aspectul unui cadou de nuntă, la 20 februarie 1572, Ludovic Fiat primind de la socrul său, trei predii ținute în zălog pentru 75 florini⁹³.

Bogăția crescândă a familiei a permis sporirea numărului de proprietăți prin cumpărare. Primul exemplu îl avem din 1493, când soții Ladislau și Elena Fiat cumpărau de la familia Păclizaru o curte (*fundum curie*) în Caransebeș pentru 200 de florini⁹⁴. Procesul achiziționării de grădini, locuri de arătură sau de moară, fânețe, case sau locuri de casă, în oraș sau în apropierea acestuia, a continuat până în 1658.

Valoarea intrinsecă a terenurilor a fost sporită prin realizarea unor amenajări profitabile. Sigismund Fiat, care în 1619 cumpăraseră cu 100 de florini un loc de moară pe ieruga orașului Caransebeș, loc amplasat între moara orașului și cea a banului, își exprima în 1622 nerăbdarea de a construi aici o moară, căci „nu poate lăsa nicidecum pustiu acel loc“⁹⁵.

Moșiile pot fi dobândite și prin luarea lor în zălog. Așa a procedat Sigismund Fiat la 6 septembrie 1639 când, pentru 1 000 de florini ungu-rești împrumutați lui Francisc Groza, a primit de la acesta șase posesii. Tranzacția a inclus și clauza răscumpărării posesiilor (*infra tempus redempcionis*) de către debitor⁹⁶. În sfârșit, o ultimă modalitate de sporire a averii imobiliare a fost încheierea unor înfrățiri cu persoane străine. Înfrățirea pe moșie (*adoptiva fraternitas*) este ilustrată de un singur caz cunoscut, cel din 1467, când Lado de Armeniș, stăpân peste cinci posesii, încheie o fraternitate adoptivă cu Ladislau Zayk „*dictus de Mothnok*“ și cu frați săi buni, Ștefan (ban al Severinului, în 1466—1467 și 1469) și Sandrin. Aceștia stăpâneau opt posesii, inclusiv donjonul de piatră (*turris lapidei*) de la Turnu-Ruieni⁹⁷. Fiecare parte era recunoscută ca moștenitoare a averii celeilalte părți. Acordul, bazat pe vechiul drept de înfrățire (*jus fraternale*), nu a avut efectul scontat, pentru că posesiile lui Lado au

rămas în patrimoniul familiei Fiat, în timp ce posesiile Mătnicenilor nu se regăsesc ulterior între cele ale familiei din Armeniș.

Posesiile dobândite prin mijloacele arătate mai sus, au fost obiectul unor repetate reconfirmări, fie din partea regalității maghiare, fie din partea principilor ardeleni. Actele de reconfirmare a stăpânirii acestor moșii s-au dat ca urmare a pierderii documentelor originale, în urma unor evenimente politico-militare vitrege, fie din dorința recunoașterii de către o nouă autoritate politică a unei situații anterioare. În primul caz se înscriu reconfirmările date de regele Mathia Corvinul, în 1468 și 1489, fraților Ladislau și Ludovic Fiat. Aceste două acte de reconfirmare privesc posesii „*ab antiquo perstitisse*“, precizare care sprijină ipoteza existenței unor stăpâniri ancestrale ale familiei⁹⁸.

În al doilea caz pot fi incluse reconfirmările făcute sub forma unor noi danii (*nova donacionis*) de recent înscăunații principii Cristofor Bathory (26 dec. 1576, 12 nov. 1578) și Gabriel Bethlen (15 aug. 1614)⁹⁹. Reconfirmarea vechilor stăpâniri este un bun prilej și pentru a obține reînnoirea privilegiilor cu care familia este înzestrată.

Motivația întăririi privilegiilor este expusă în documentul princiar din 11 mai 1633: beneficiarii „ar fi lipsiți de scrisese și actele necesare distruse și pierdute prin volnicia vremurilor“.

Același act privilegiar are o valoare deosebită, întrucât precizează expres obligațiile și sarcinile locuitorilor din orașul Caransebeș și comitatul Severinului, sarcini de care membrii familiei Fiat au fost și rămăneau scutiți: dările, taxele și contribuțiile obișnuite și extraordinare către fisc, ajutoarele și veniturile către Cămara princiară, găzduirea oaspeților, decima și nona cuvenite fiscului de stat, slujbele de rând și orașenești¹⁰⁰.

Odată stabilit modul de dobândire și condițiile de deținere a pământurilor, se pune firesc problema modului în care acest vast patrimoniu este partajat și stăpânit de diverșii membri ai familiei.

Remarcăm faptul că încă din secolul al XV-lea posesiile donate sau reconfirmate de regalitate au beneficiari din familii diferite.

În 1468 și 1480, frații Ladislau și Ludovic Fiat stăpâneau, respectiv căpătau, posesii împreună cu unchiul lor (*patruei eiusdem*) Ioan Măci-caș, iar în 1519, pădurea Lozna era dată verilor Ioan și Francisc Fiat, dar și lui Ladislau Racoviță, socrul lui Ioan¹⁰¹. Peste un secol, în 1622 și 1635, familia Fiat deținea alături de familia Găman, cu care se înrudea încă din anii 1572—1577, pământuri în orașul Caransebeș și la Brebu¹⁰². Starea de condiviziune în stăpânirea posesiilor și părților posesionare a generat tendința de ieșire din indiviziune, fenomen care s-a manifestat, în multe cazuri, prin conflicte deschise, rezolvate pe cale judiciară sau chiar prin violență. Astfel, Francisc Fiat a făcut eforturi deosebite pentru a împiedica pe Ana și Caterina Nucea, fosta nevastă, respectiv soacră, de a folosi posesia Dalci și părțile posesionare din alte zece sate. În 1535, Francisc obținuse de la regele Ioan Zapolya dreptul de stăpânire a tuturor posesiilor confiscate de la necredinciosul Nicolae Nucea (*per notam infidelitatis dicti Nicolai Nowcha*), fapt care a atras împotrivirea fiicei și a văduvei lui Nucea.

Peste doi ani, la 26 aprilie 1537, Francisc Fiat protesta categoric față de intenția celor două femei de a-i folosi părțile posesionare dobândite¹⁰³.

Peste alți 30 de ani, îl vedem pe Ioan Fiat, fiul lui Francisc, judecându-se cu Nicolae Florea, fiul Anei, prima nevastă a lui Francisc, pentru actele a cinci posesii comune (17 dec. 1566—18 oct. 1567). Decizia principelui Ioan Sigismund Zapolya arăta că actele moșiilor comune trebuie păstrate de cel mai vârstnic condivizionar¹⁰⁴.

Același Ioan Fiat poartă procese cu George și Petru Gârlișteanu de Bolvașnița, rudele sale îndepărtate după mamă, pentru bunurile comune și drepturile aferente (*bonorum et iurium possessionariorum in comitatu Zewren et districtu Karansebes existencium*, 17 apr. 1559)¹⁰⁵, precum și cu familiile Pribek și Fodor pentru moșiile Criva și Domașnea. În ultimul caz, procesul început în 1561 s-a încheiat abia la 20 noiembrie 1568, principele hotărând împărțirea pământurilor în litigiu (*deinde terras praescriptas litigiosas taliter inter se divisissent*).

Posesia Criva rămânea familiei Fiat¹⁰⁶. Pentru Secolul al XVII-lea cele mai multe probleme le-a avut Sigismund Fiat, în legătură cu pământurile de la Brebu (1628—1641). De aici i s-a tras chiar moartea, în 1641, fiii săi purtând procese și tratative cu familia Tivadar până în 1655¹⁰⁷. Deținerea unor părți posesionare a trezit tentația instăpânirii asupra unor sate întregi. Un caz elocvent ni-l oferă documentul din 10 iulie 1612, care arăta că frații Nicolae și Sigismund Fiat „au ocupat cu forța iar nu pe calea legii” părțile posesionare ale nobilului Ștefan Micșa, deținute de acesta în opt sate din comitatul Severinului¹⁰⁸. În condițiile în care familia Fiat deținea părți de posesie în toate cele opt sate, printre care se afla și Armenișul, apare evident mobilul cotropirii: stăpânirea cvasitotală a acestor sate.

Delimitarea stăpânirilor personale poate fi urmărită și în cadrul strict al familiei. Un indiciu este hotărnicia posesiei Buchin, realizată în octombrie 1561 și reconfirmată de principele Zapolya la 7 iunie 1562, din inițiativa nobililor Ioan și Baltazar Fiat, respectiv a lui Ladislau Bakocz¹⁰⁹. Urmărind genealogia familiei, observăm că cei trei bărbați fac parte din ramuri diferite ale familiei, Ladislau păstrându-și drepturile patrimoniale, grație faptului că mama sa fusese o membră efectivă a neamului Fiat. Atingem, astfel, o altă chestiune, aceea a modului în care fetele și femeile pot stăpâni, folosi și transmite urmașilor părți din averea imobiliară a familiei. În mod firesc, alianțele matrimoniale au determinat, pe lângă sporirea pământului deținut, și inerente conflicte pentru părțile posesionare care se cuveneau de drept fetelor. Observăm în această privință adoptarea unei poziții diferențiate de către personajele masculine ale familiei Fiat.

Bărbații familiei au susținut sistematic dreptul soțiilor și al fetelor de a participa la împărțirea unei mase succesoriale străine și de a primi zestrea (*dota*) și darurile de nuntă (*honores nupciales*) cuvenite. Acest sprijin acordat fetelor sau urmașilor lor de a intra în stăpânirea unui sfert din pământurile părintești (*quarta puellaris et portiones congruentes*) se observă în câteva documente.

Joi, 20 noiembrie 1544, la împărțirea moștenirii răposatului Nicolae Gârlișteanu au participat și cei patru copii ai lui Francisc Fiat și ai Doroteii, aceasta din urmă fiind sora lui Nicolae. Partajul s-a făcut pașnic (*universa bona, inter omnes predictos fratres et predictas sorores, equaliter dividantur*)¹¹⁰. Peste un sfert de secol, în decembrie 1569, Ioan

Fiat, tutorele nepotei sale de frate, reprezenta interesele acestei orfane minore cu ocazia împărțirii posesiilor care aparținuseră fostului ban de Severin (1495—1508), Iacob Gârlișteanu¹¹¹.

Pretențiile la succesiune se bazu pe faptul că Dorothea, mama lui Ioan și bunica Anei Fiat, fusese fiica amintitului ban.

La câțiva ani distanță. Ludovic Fiat susținea drepturile de moștenire și de folosință ale soției sale, Ana Găman, asupra a șapte posesii, în condițiile în care Nicolae Găman, vărul acesteia, i se împotriva categoric. Litigiul a fost tranșat pe cale judiciară, apelându-se chiar la instanța princiară. Cristofor Bathory a hotărât ca Ana Găman să se bucure de părțile sale posesionare, pentru că averea se moștenește de urmașii de ambele sexe, fără deosebire (8 oct. 1576 și 22 iul. 1577)¹¹².

O atitudine diametral opusă este adoptată de bărbații familiei Fiat, în cazurile când se prefigurează o posibilă înstrăinare a unor părți din patrimoniul familial. Bărbații apelează insistent la privilegiul masculinității la succesiune (*jus hereditarium sive successorale*), în timp ce fetele și femeile pledează pentru moștenirea nediscriminatorie. În spatele acestor diferențe de concepții și mentalități stau practici și tradiții judiciare diferite, de factură bizantină sau occidentală. Zona Caransebeșului este locul de interferență a dreptului românesc (*jus valachicum*), utilizat de toți românii din districtele bănățene (*juxta antiquam et approbatam legem districtuum volahicalium universorum*), cu legislația regală maghiară, înlocuită apoi cu cea a principatului transilvănean (*juxta antiquam et approbatam huius regni nostri consuetudinem atque legem rite et legitime devoluta*).

Dacă legislația princiară sau regală, de factură occidentală, permite succesiunea nediscriminatorie, în schimb, dreptul românesc, de esență bizantină, îngreuea dreptul fetelor la moștenirea unor bunuri imobiliare, admitând doar acordarea unei zestre evaluată în bani¹¹³.

Documentele epocii reflectă convingător aceste realități.

La 5 august 1527, Francisc Fiat încheia o înțelegere cu verișoara sa Ana, care prevedea că posesiile lui Ioan, fratele Anei, vor fi folosite de aceasta până la moarte, după care ele vor reveni lui Francisc fără vreo împotrivire (*absque omni processu litigionari*). Ana a ajutat-o pe Caterina Fiat să obțină (încă din 1525) de la regele Ludovic II o schimbare în sens juridic a sexului (*in verum heredem et successorem masculinum duximus instituendam, preficiendo et creando*) tocmai pentru a putea moșteni posesiile tatălui ei, care erau vizate de Francisc¹¹⁴.

Acest demers, aflat cu iritare de Francisc Fiat abia în 1531, a stat la baza unui lung proces pentru dobândirea dreptului de moștenire asupra a 21 de posesii (25 apr. 1531—24 iul. 1534). Francisc a apelat la privilegiul masculinității (*possessiones ad semenam virilem et non femineam usus esset*), în timp ce Ana și Caterina Fiat au pledat pentru moștenirea nediscriminatorie. Tribunalul din Caransebeș (1534) și regele Ioan Zapolya (1535) au dat câștig celor din urmă¹¹⁵. Spre sfârșitul vieții (10 dec. 1578), Caterina Fiat a trebuit să se judece și cu Ludovic Fiat, care a inițiat pe cale judiciară o opreliște asemănătoare celei făcute de bunicul său, Francisc, în 1531—34¹¹⁶. Împotrivirile vizează nu numai pământurile familiei, ci și părți posesionare care aparțin unor familii înrudite. În mai 1597, Francisc Fiat se împotriva în numele a nouă per-

soane din familiile Fiat, Peica și Vaida, față de folosirea unor moșii din districtul Carașova de către zece fete și femei din familiile înrudite, Peica și Gârlișteanu, care „s-au îngrijit să fie înzestrate cu drept de moștenire pe linie bărbătească (...) spre paguba și dauna și încălcarea vădită a dreptului de moștenire a celor mai sus-numiți care au făcut întâmpinarea”¹¹⁷. Tenacitatea femeilor din familia Fiat în apărarea drepturilor lor reiese și din ultimul exemplu pe care îl oferim aici, acela că în septembrie 1615, Elisabeta și Maria Fiat „pretinzând drepturile lor asupra unor anumite părți de moșie (...) le-ar fi sechestrat pe lângă acelea de la Caransebeș până la terminarea procesului” purtat cu Sigismund, Nicolae și Ioan Fiat¹¹⁸.

Averea imobiliară din Caransebeș sau din district poate fi deci ținta sechestrului preventiv pus în timpul proceselor. Acțiunile judiciare în care sunt implicați membrii familiei, și care uneori se finalizează printr-o sentință defavorabilă pentru aceștia, determină înstrăinarea pământurilor sau bunurilor mișcătoare. Zălogirea de posesii o întâlnim doar în 1501, când Ladislau Fiat a răscumpărat nu mai puțin de 26 de posesii zălogite de fratele său Ludovic. Acesta din urmă l-a ucis pe Petru Kain (Rayn) ca pedeapsă pentru adulterul comis cu nevasta sa, dar, în final, a trebuit să-și răscumpere crima, zălogind moșiile familiei.

Faptul că Ladislau era coproprietar cu Ludovic asupra acestor posesii, că moșiile, dobândite cu mari și îndelungate sacrificii, puteau fi lesne pierdute, explică cel mai bine silința depusă pentru recuperarea lor. Nu trebuie ignorată apoi acea „*pietate fraternitatis*” nutrită de Ladislau pentru Ludovic¹¹⁹.

Execuția silită pe seama bunurilor mișcătoare se prefigurează într-un act din 4 aprilie 1635 ca o soluție extremă, în cazul neachitării unei amenzi judiciare de către Sigismund Fiat în favoarea Margaretei Găman¹²⁰.

Cea mai dură lovitură dată bogăției și prosperității familiei s-a consumat în 1658, când vastul patrimoniu imobiliar a fost confiscat de autoritățile otomane instalate pe teritoriul fostului comitat al Severinului. Ocuparea zonei muntoase a Banatului de către otomani, în septembrie 1658, a fost dublată de redistribuirea pământului confiscat de la nobilimea locală, noii elite musulmane¹²¹. Deși informațiile pentru perioada 1658—1688 sunt cvasiabsente, totuși putem bănuși că nu absolut toate terenurile familiei Fiat, răspândite, așa cum am văzut, în tot comitatul, au fost stăpânite efectiv de otomani. Un document recent valorificat¹²², ne asigură că în 1637, Sigismund Fiat deținea o ghindărie lângă Jebel, adică în plin teritoriu otoman (eyaletul Timișoarei), care îi furniza o sursă suplimentară de venituri. Această realitate conduce la ipoteza că, și după 1658, familia Fiat a stăpânit „de facto” posesii în Banat, mai ales în zona montană, unde otomanii nu s-au așezat statornic. Chiar Evliya Celebi, care la 1660 arăta că în sangeacurile de Lugoj și Sebeș se aflau laolaltă 27 de zeamete și 405 timare, nu uita să precizeze că „raialele (țărani) sunt toți români”.

Statornicirea unei zone cu un statut aparte, de condominium între principatul Transilvaniei și beilerbeilicul Timișoarei, a favorizat, dacă nu o stăpânire efectivă a unei părți din vechiul patrimoniu familial, măcar perceperea unor taxe de la foștii iobagi rămași pe aceste posesii¹²³.

În 1688, după îndepărtarea autorităților otomane de către armatele habsburgice, prima grijă a nobilimii bănățene revenită din refugiul ardelean a fost obținerea recunoașterii vechilor drepturi și privilegii din partea Casei de Austria. În aceste demersuri s-au implicat și membrii familiei Fiat¹²⁴. Dezamăgirea nobilimii bănățene a fost proporțională cu speranțele și eforturile acesteia de a-și recupera vechile posesiuni și privilegii, întrucât Habsburgii s-au dovedit a fi intransigenți, refuzând de *plano* orice recunoaștere a privilegiilor și drepturilor de proprietate anterioare anului 1658¹²⁵.

O contribuție însemnată la clădirea și păstrarea prestigiului social au adus-o demnitățile și funcțiile deținute de membrii familiei la nivelul districtului și orașului Caransebeș, al comitatului Severin și chiar al principatului ardelean. În secolele XIV—XV, primii membri ai familiei au fost, probabil, cnezii locali. Importanța lor este dovedită de participarea la introducerile în posesie și de faptul că sunt nominalizați în actele regale. Ascensiunea ierarhică este evidentă la mijlocul secolului al XV-lea, când Francisc Fiat de Armeniș, între 7 aprilie 1440 și 2 iulie 1456, își pune de patru ori sigiliul propriu pe actele scaunului de judecată al districtului Caransebeș¹²⁶.

Participarea la luptele antiotomane, atestată tacit în actele din 1428/1508, 1468, 1480, 1489, și expres abia în 1500 și 1519 (*contra Thurcos crucis christi inimicos*)¹²⁷, și-a avut partea de contribuție la creșterea importanței sociale și a bogăției materiale a familiei.

În secolele XVI—XVII, evoluția acestui „*cursus honorum*” al membrilor familiei este remarcabilă. Datele oferite în anexa studiului atestă nivelul ridicat al autorității și competenței acestor personaje.

Tot din actele secolelor XVI—XVII aflăm cel mai bine în ce constau acele „*fidelium serviciis*”, amintite trecător în secolul anterior: introduceri în posesie, întocmirea de procese verbale și rapoarte, legalizarea unor acte cu conținut privat (testamente sau tranzacții imobiliare)¹²⁸. În veacul al XVII-lea, actele nu mai amintesc serviciile de natură militară, pe primul loc impunându-se serviciile cu caracter administrativ. Un exemplu concludent este investirea „iarăși și din nou” a lui Sigismund Fiat ca tricesimator suprem al Caransebeșului, Lugojului și Zăicaniului, începând cu 1 octombrie 1627. Această funcție a păstrat-o mai mult de 13 ani¹²⁹, răstimp în care a îndeplinit misiuni specifice ca: perceperea taxelor pentru mărfurile tranzitate, trimiterea la Alba Iulia a contribuțiilor bănești strânse din teritoriu¹³⁰, prinderea și pedepsirea celor care ocoleau vămile. Sigismund Fiat a întreținut permanente legături economice și politice cu Belgradul, activitățile sale comerciale fiind dublate de misiuni diplomatice în slujba principelui ardelean. Îl vedem, astfel, ocupându-se cu un transport de marfă de la Belgrad la Cluj și apoi la Alba Iulia (16—21 mai 1627)¹³¹, sau cu trimiterea la principele Gheorghe Rakoczi a unor rapoarte despre vizirul din Belgrad (7 aug. 1635, 4 feb. 1636)¹³². Implicarea lui Sigismund Fiat în activitățile comerciale cu Belgradul, dar și în diplomația dintre Rakoczi și Poarta otomană, este atestată de raportul lui Ștefan Keöressy de Varad către principele Rakoczi (1633) și de scrisoarea princiară adresată juzilor și juraților din orașele Lugoj și Caransebeș, la 15 august 1638¹³³. Conținutul primului act este

interesant: din Istanbul, Keöreossy îl informa pe principe că Sigismund Fiat ar fi reținut un sol, lucru care îi părea absurd, și l-a eliberat doar la porunca marelui vizir (22 aug. 1633). Alături de Belgrad, Timișoara a fost un alt oraș cu care Sigismund avea legături. O confirmă scrisoarea cu caracter privat trimisă acestuia de alaybeiul Ismail, la 17 decembrie 1637¹³⁴.

Principii ardeleni Rakoczi au apelat și la serviciile altor membri ai familiei Fiat. În 1636, Ștefan Fiat era la curent (se pare că era chiar implicat) cu evoluția ostilităților dintre principele Gheorghe Rakoczi I și pretendentul Ștefan Bethlen, fost comite al Hunedoarei, iar în martie 1644, Gabriel Fiat, cel care în 1650 apare ca mare maestru de vânătoare, era însărcinat cu procurarea de la Belgrad a unui baltaș de argint¹³⁵. La sfârșitul secolului (1688—1698), Francisc, Ioan și Ștefan Fiat s-au implicat activ în demersurile nobilimii severiene pentru recunoașterea privilegiilor seculare de către Casa de Austria.

Alături de membrii celorlalte familii bănățene, ei au purtat tratative cu reprezentanții administrației militare habsburgice, au călătorit la Viena pentru a susține interesele bănățenilor și și-au manifestat protestele categorice față de atitudinea refractară a austrieșilor în privința recunoașterii acestor drepturi și privilegii¹³⁶.

Anchora întreprinsă asupra funcțiilor deținute în timp determină cercetarea unui alt aspect, cel al nivelului de instrucție al membrilor familiei Fiat. În această privință, informațiile sunt lacunare, chiar cvasi-absente. Nu am depistat nici un act din care să rezulte direct că vreun membru al familiei ar fi urmat cursurile unei școli, fie din Caransebeș, fie din alt oraș ardelean, ori a unei universități europene. Știrile indirecte, care atestă un nivel de pregătire relativ ridicat, sunt puține, dar relevante.

Astfel, între 22 septembrie 1577 și 1578, Iacob Fiat apare ca „*scriba et juratus notarius cancellariae minoris*” a principelui ardelean¹³⁷, iar la peste 60 de ani distanță, întâlnim semnăturile olografe (*manu propria*) ale altui Iacob, aflat în postura de asesor jurat (*hutös assessor*, 28 dec. 1647) și de comite al Severinului (8 sept. 1655)¹³⁸.

Lipsa altor informații palpabile nu poate clinti convingerea că și alți membri ai familiei au posedat o instrucție bună. Nu ni-l putem închipui pe Sigismund Fiat, care a fost tricesimatorul a trei puncte vamale, străin de orice cunoștințe comerciale și juridice sau incapabil să utilizeze fluent limbile română, maghiară și latină.

Îndeplinirea în bune condiții a funcțiilor publice, precum și administrarea eficientă a vastelor proprietăți, au impus automat însușirea unor solide cunoștințe de gramatică, matematică comercială, drept, chiar și de retorică. Sesizăm și existența unui pronunțat spirit civic, generat tot de nivelul de educație: în mai 1635, Sigismund Fiat și-a amănat rezolvarea unor probleme personale „deoarece a fost chemat la adnuare și este dator să meargă acolo”¹³⁹.

În atenția investigației noastre a stat și apartenența confesională a familiei Fiat. Documentele atestă că familia era catolică încă de la începutul secolului al XV-lea, fapt care nu exclude posibilitatea ca primele generații să fi mărturisit credința ortodoxă, aidoma majorității cnezimii bănățene. Confesiunea catolică a familiei poate fi reperată cel

mai devreme în 1428, când regele Sigismund de Luxemburg, aflat la Caransebeș, emitea aproape simultan (1—2 dec.) două documente revelatoare. Primul era un act donațional pentru cinci posesii stăpânite în condiziune de familiile Nucea și Fiat, iar al doilea era o reconfirmare pentru călugării minorității din Caransebeș a unui privilegiu mai vechi, din 1366, care stipula expres ca „nimeni să nu poată ține sau păstra moșii, în temeiul nobleței sau cnezatului, decât numai adevărații catolici...“¹⁴⁰. Apare deci limpede faptul că beneficiarii donației nu puteau fi decât catolici. Această condiționare reiese și mai evident din actul emis la 10 ianuarie 1500, când frații Ladislau și Ludovic Fiat deveneau beneficiarii a trei predii, confiscate de rege de la Mihai și Nicolae de Poreca pe motivul apartenenței lor la ortodoxie (*dampnabili secte scismaticae Valachorum sive Rascianorum adhesisse*). Încercarea lui Bogdan de Poreca de a-și recupera posesiile strămoșești, în anii 1543—47, a eșuat, tocmai pentru că nu renunțase la ortodoxie¹⁴¹.

Catolicismul a fost îmbrățișat și de generațiile următoare ale familiei Fiat. La 29 mai 1699, catolicul Ioan Fiat era „*secretarius et referendarius in cancellaria Aulico-Transylvanica*“, post care era vizat de calvinisti (*acatholici*)¹⁴². Trecerea la calvinism a unei părți a familiei apare posibilă după 1550, întrucât numeroși bani și nobili caransebeșeni apar ca „eretici“ în însemnările iezuiților care trec prin Banat¹⁴³. Singura informație relevantă, depistată de noi, este o matriculă din 1736, care cuprinde „*infantium a parentibus lutheranis et calvinistis natorum et baptisatorum*“. La rubrica nașilor (*patrini*), în dreptul datei de 5 decembrie 1593 o întâlnim pe „*Domina Anna Fiath*“¹⁴⁴.

În final, după parcurgerea tuturor aspectelor care pot fi reconstituite pe baza unor mărturii concrete, se pune firesc întrebarea: familia Fiat a fost românească sau maghiară?

Onomastica familiei, corespondența păstrată în arhiva familială, precum și confesiunea catolică atestată de timpuriu, sunt argumente în favoarea ideii că familia Fiat a fost maghiară. Dovezile care pledează pentru caracterul românesc sunt indirecte, dar deloc neglijabile. Locul de baștină, contactul nemijlocit cu populația românească din Caransebeș și districte¹⁴⁵, înrudirea cu familia Gârlișteanu ai cărei membri scriau românește la 1598¹⁴⁶, sunt argumente în sprijinul ideii că mulți membri ai familiei Fiat vorbeau fluent limba română. Mai mult, toate izvoarele relative la orașul și districtul Caransebeș subliniază caracterul românesc al acestora, unele din ele sesizând corect conviețuirea elementului românesc cu minoritățile maghiară și sârbă¹⁴⁷.

Acestor izvoare li se adaugă câteva mărturii care atestă conștientizarea de către locuitorii români a apartenenței lor etnice și chiar etalarea originii lor latine¹⁴⁸. Din nefericire, în cazul concret al familiei Fiat, ne lipsește acest gen de mărturie tranșantă.

În aceste condiții, putem doar opina că majoritatea membrilor familiei erau bilingvi. Ei se află la contactul a două influențe opuse, una care a favorizat menținerea caracterului românesc original, cealaltă de maghiarizare treptată, sub presiunea diversilor factori sociali, instituționali, politici. Conviețuirea într-un mediu pur românesc a atenuat, în mod sensibil, tendința de maghiarizare, aceasta din urmă devenind deplină abia în secolul al XVIII-lea, când familia a pierdut contactul cu mediul bănățean.

Toate elementele anchetei noastre, pe care am dorit s-o facem cât mai minuțioasă și relevantă, conduc spre ideea că această familie bănățeană relativ numeroasă s-a bucurat de o ascensiune constantă în secolele XV—XVII. A fost o familie puternică și tenace, care a știut să-și creeze o situație materială deosebită, fapt ce i-a permis să ocupe importante demnități și funcții, atât la nivelul local al orașului Caransebeș și comitatului Severin, cât și la nivelul administrației centralizate a principatului Transilvaniei. Averele, funcțiile, alianțele matrimoniale cu alte familii nobile, abilitatea politică și, nu în ultimul rând, nivelul de cultură au asigurat familiei Fiat un prestigiu deosebit, păstrat și în secolele următoare.

NOTE

1 Călători străini despre Țările Române, vol. 2, p. 557; vol. 3, p. 121.

2 Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* (în continuare, Hurmuzaki), vol. II/2, p. 92—93 și vol. II/5, p. 700; diploma din 1457 a fost reconfirmată de principele Gabriel Báthory la 3 aprilie 1609, cf. Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. 8 (1607—1613), București, 1935, p. 59—65; interesantă este și scrisoarea împăratului Maximilian II, din 1571, pentru „*Nobiles Status et Ordines Comitatus Szuryny*“, cf. Hurmuzaki, II/5, p. 695.

3 Frigyes Pesty, *A Szörény vármegyei hajdani oláh Kerületek*, Budapest, 1876; idem, *A Szörény Bánság és a Szörény vármegye története*, vol. 3, Budapest, 1878; idem, *Krassó vármegye története*, vol. 3—4, Budapest, 1883—84, Costin Feneșan, *Documente medievale bănățene*, Timișoara, 1981; pentru restul documentelor publicate intermitent, într-un număr mare de publicații, vezi *ibidem*, p. 5—6 și 15—16.

4 Interesul pentru studiul familiilor ardeleni inaugurat de Ladislau Mikola, *Historia Genealogico-Transsylvanica*, (Cluj), 1731, s-a extins și asupra familiilor bănățene prin lucrările istoricilor maghiari László Köváry, *Erdély nevezetesebb családai*, Kolozsvárott, 1854, p. 177 (fam. Măciș de Tincova), Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Pest, vol. 4, 1858, p. 167—171 (fam. Fiáth) și p. 374—383 (fam. Gârlișteanu), vol. 7, 1860, p. 216—222 (fam. Măciș), F. Pesty, *Szörény*, vol. 1, 1877, p. 457—477, Miklós Lendvai, *Temes vármegye nemes családjai*, 3 vol., Budapest, 1896—1905, Béla Kempelen, *Magyar nemes családok*, 9 vol., Budapest, 1911—1915. În istoriografia română importante sunt lucrările lui Ioan Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, 2 vol., Sibiu, 1892—1895; Traian Popa, *Familia Mutnic*, în „*Revista Institutului Social Banat-Crișana*“, XIII, mai—aug. 1944, p. 526—538; Marius Bizerea, *Atestări documentare despre continuitatea existenței unor familii românești pe teritoriul Banatului din sec. XII—XV până în prezent*, în „*Mehedintzi. Istorie și cultură*“, Drobeta Tr. Severin, vol. 1, 1978, p. 33—37. Mai nou, C. Feneșan, *Familia românească Bizere și moștile ei de pe valea Pogănișului*, în „*Sargeția*“, 16—17, 1982—1983, p. 267—279; Lăgia Boldea, *Câteva considerații privitoare la familia nobilă de Măciș (sec. XIV—XVI)*, în „*Sargeția*“, 20, 1986—1987, p. 171—177; eadem, *Situația social-economică și juridică a nobilimii din Banat în sec. XIV—XVI*, în „*Banatica*“, XII/2, 1993, p. 13—24; Viorel Achim, *Mutații în statutul unor sate cneziale din Banat în epoca argevină; cazul de la Biniș*, în „*Banatica*“, XII/2, 1993, p. 62. Ca materiale de lucru și orientare recomandăm: Zoltán Köblön, *Magyar család-történeti könyvészet, 1472—1905*, Kolozsvár, 1909; Kálmán Baán, *Magyar genealógiai és heraldikai forrásmunkák, 1561—1932*, Budapest, 1932, apoi indicii revistei *Turul* (Budapest, 1883—) alcătuiti de Samu Borovszky și Antal Fekete Nagy în 1893 și 1940; mai recent, Domokos Kosáry, *Bevezetés Magyarország történetének forrásai és irodalmába*, Budapest, 1970. Pentru istoriografia română, de bază rămâne *Bibliografia istorică a României*, 8 vol., București, 1970—1995.

5 Arhiva familiei Fiat de Armeniș, cuprinzând documente din perioada 1527—1935, se află la Arhiva Națională Maghiară din Budapesta, în secțiunea arhivelor familiale, ale corporațiilor și instituțiilor, la poziția P.990, cf. D. Kosáry, *op. cit.*, p. 668. O parte din această arhivă se află microfilmată la Arhivele Statului din București, fondul *Microfilme Ungaria*, rola 629, c. 1013—1078, multe documente fiind deja publicate.

6 Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p. 199.

7 Hurmuzaki, I/2, p. 670; Pesty, *Krassó*, vol. 3, p. 379.

8 Actul de hotărnicie a moșiei Buchin, care aparținea familiei Fiat, amintea de „*insula Fiath*” (oct. 1561), situată pe cursul râului Timiș, cf. Hurmuzaki, II/5, p. 501; în Transilvania este atestată la 1460 așezarea *Fyathfalwa*, azi Filiaș, înglobată în orașul Cristuru Secuiesc, cf. Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. 1, București, 1967, p. 239; pentru zona muntoasă a Gorjului și Mehedințiului, numele Fiat este menționat de acte domnești, dintre 1486—1535, sub formele „Fiat”, „fiili lui Fiat”, „ocina lui Fiat”, cf. *Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească*, vol. 1 (1247—1500), p. 317, vol. 2 (1501—1523), p. 254, 266, 473 și vol. 3 (1526—1535), p. 323.

9 Hurmuzaki, I/2, p. 558; pentru alte forme documentare vezi C. Suciu, *op. cit.*, p. 45.

10 Hurmuzaki, I/2, p. 558, 563; C. Feneșan, *Documente*, p. 34.

11 Hurmuzaki, vol. I/2, p. 670, 745 și vol. II/2, p. 12, 45, 69.

12 *Ibidem*, II/2, p. 176.

13 V. Achim, *Considerații asupra componenței adunărilor obștești ale districtului Caransebeșului în sec. XV*, în „*Banatica*”, 9, 1987, p. 375; autorul arată că Fiat a fost probabil fiul lui Ioan fiul lui Bogdan de Armeniș. Pesty consideră că Nicolae și Francisc au fost fiii lui Mihai (Szörény, 1, p. 462), când mai firească ar fi plasarea celor trei în aceeași generație.

14 Hurmuzaki, II/2, p. 183, 267—268, 312, 481.

15 Lado derivă din numele Ladomir/Vladimir, iar Ladislav provine din Vladislav, cf. János Lado, *Magyar utónévkönyv*, Budapest, 1971, p. 184 și 225. Actul din 30 nov. 1429 amintea de *Lado filium Ladislai*, iar cel din 23 iun. 1450 pe *Ladislao filio condam Lado*, bunicul și nepotul având, deci, nume identice, dar diferite de cel al lui Lado Bizere, cf. Hurmuzaki, I/2, p. 561, 764; avem și cazuri când fiul și tatăl poartă aceleași nume, Ladislav (1411), cf. *ibidem*, p. 479.

16 *Ibidem*, vol. II/2, p. 334, 481—484.

17 *Ibidem*, vol. II/2, p. 581; vol. II/3, p. 309—310.

18 *Ibidem*, vol. II/3, p. 622; vol. II/4, p. 56—57, 413.

19 *Ibidem*, vol. II/3, p. 312, 508.

20 *Ibidem*, vol. II/5, p. 469.

21 *Ibidem*, vol. II/3, p. 508; vol. II/4, p. 8; Pesty, *Szörény*, vol. 3, p. 421 și 426.

22 *Ibidem*, vol. 1, p. 468; C. Feneșan, *Documente*, p. 64, 67, 100, 104, 108—109, 130.

23 Hurmuzaki, II/4, p. 8 (1531), 56—57 (1534) și 413 (1548).

24 *Ibidem*, vol. II/2, p. 481—484; vol. II/4, p. 8.

25 *Ibidem*, vol. II/3, p. 622; în 1530—1531 apare sub numele de Anka, cf. *ibidem*, II/3, p. 656 și II/4, p. 8.

26 *Ibidem*, vol. II/3, p. 656, vol. II/4, p. 8, 27, 56, 198, 358, 413 (1548); Francisc Bakoczi este atestat până în dec. 1568, cf. *ibidem*, II/5, p. 651.

27 *Ibidem*, vol. II/4, p. 399; vol. II/5, p. 499, 523; Pesty, *Szörény*, vol. 3, p. 421—426 (1578).

28 Hurmuzaki, vol. II/3, p. 309—312 (1519); vol. II/4, p. 7 (1531).

29 *Ibidem*, II/4, p. 58; aici Nicolae Nucea apare ca decedat.

30 *Ibidem*, II/2, p. 581.

31 *Ibidem*, II/4, p. 81—83, 116—117.

32 *Ibidem*, p. 435; ultima atestare sigură a Anei o avem din 1535, cf. *ibidem*, p. 83.

33 Legăturile de rudenie sunt specificate clar în 1544, cf. *ibidem*, p. 369.

34 *Ibidem*, p. 288 și 369.

35 *Ibidem*, p. 8 și 369.

36 Vezi nota precedentă.

- 37 *Ibidem*, p. 369; Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 464; Mihai Lazăr este atestat până în nov. 1578, cf. *ibidem*, vol. 3, p. 419.
- 38 Hurmuzaki, vol. II/4, p. 369—371; vol. II/5, p. 499, 513.
- 39 *Ibidem*, II/5, p. 674; Etele Thury, *Anyakönyvi feljegyzések a XVI és XVII századból*, în „*Történelmi Tár*“, 1906, p. 557.
- 40 Hurmuzaki, vol. II/4, p. 8, 358, 369, 399; vol. II/5, p. 414, 452, 469, 492, 499—501, 532, 590, 639, 651, 674; ultima mențiune la Pesty, *Szörény*, vol. 3, p. 407.
- 41 Informație foarte târzie, sigur nu unică, din 28 mai 1597, cf. C. Feneșan, *Documente*, p. 100.
- 42 Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 462—463.
- 43 Nagy Iván, *op. cit.*, vol. 4, Pest, 1858, p. 170; Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463.
- 44 Hurmuzaki, II/5, p. 593, 651, 706.
- 45 Pesty, *Szörény*, vol. 3, p. 405, 413 (1576—77), C. Feneșan, *Documente*, p. 96—97 (1597).
- 46 Hurmuzaki, II/5, p. 728; Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1017.
- 47 Pesty, *Szörény*, vol. 2, p. 225; vol. 3, p. 405—426; idem, *Krassó*, vol. 4, p. 142—144, 165; C. Feneșan, *Documente*, p. 73, 88, 97 și 100.
- 48 Hurmuzaki, II/5, p. 731; Pesty, *Szörény*, vol. 3, p. 407—419.
- 49 Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1017; Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463 (1587) și vol. 2, p. 432 (10 sept. 1580—22 ian. 1581).
- 50 C. Feneșan, *Documente*, p. 100.
- 51 *Ibidem*, p. 80, 84—85, 100; Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 142, 192, 206; idem, *Szörény*, vol. 1, p. 464 (pentru 1592); lipsa oricăror informații certe ne permite doar să avansăm ipoteza că Ladislau sau Francisc puteau fi posibili părinți ai lui Ștefan Fiat atestat în 1636 (vezi mai jos, nota 66).
- 52 *Ibidem*, vol. 3, p. 407; idem, *Krassó*, vol. 4, p. 192, 206; C. Feneșan, *Documente*, p. 80, 100; ultima mărturie la A. Veress, *op. cit.*, vol. 6 (1600—1601), București, 1933, p. 157.
- 53 Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463; C. Feneșan, *Documente*, p. 167.
- 54 A. Veress, *op. cit.*, vol. 3 (1585—1592), București, 1931, p. 240; Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463.
- 55 C. Feneșan, *Documente*, p. 142.
- 56 Vezi nota 53.
- 57 Nagy Iván, *op. cit.*, vol. 4, p. 169, care ia informația din manuscrisele lui Kaprinai; documentul original este microfilm la Arh. St. București, fond *Ungaria*, r. 629, c. 1020.
- 58 Nagy Iván, *op. cit.*, vol. 4, p. 169; C. Feneșan, *Documente*, p. 141.
- 59 Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1024; C. Feneșan, *Documente*, p. 160.
- 60 Vezi nota 57; C. Feneșan, *Documente*, p. 100.
- 61 Nagy Iván, *op. cit.*, vol. 4, p. 169, după manuscrisele lui Kaprinai.
- 62 Vezi nota 59; în plus, C. Feneșan, *Documente*, p. 133, 142.
- 63 Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 297 și 323.
- 64 Idem, *Szörény*, vol. 1, p. 463; Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1061.
- 65 Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463; idem, *Krassó*, vol. 4, p. 323.
- 66 Antal Beke, *Az Erdély káptalan levéltára Gyulafehérvárott*, în „*Történelmi Tár*“, 1895, p. 425; vezi nota 51.
- 67 Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463.
- 68 *Ibidem*, p. 468—469; C. Feneșan, *Documente*, p. 163.
- 69 Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463; pentru 1688 vezi C. Feneșan, *Caransebeșul la începutul celei de-a doua stăpâniri habsburgice (1688)*, în „*Revista Istorică*“, 7, 1996, nr. 1—2, sub tipar.
- 70 Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1061 (pt. 1642), 1063 (pt. 1647); Nagy Iván, *op. cit.*, vol. 4, p. 170 (pt. 1654).
- 71 Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1070; Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 255.
- 72 Sándor Szilágyi, *A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése*, în *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. 24, Budapest, 1875, p. 134; Imre Lukinich, *Keresdi Bethlen Ferencz levelezése, 1622—1653*, în „*Történelmi Tár*“, 1907, doc. 80, p. 363.

- 73 Nagy Iván, *op. cit.*, vol. 4, p. 170; Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 351—352.
- 74 Idem, *Szörény*, vol. 1, p. 463.
- 75 Pentru cei doi frați, Baltazár și Francisc, vezi notele 70, 73, 74.
- 76 Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463; despre părinții Anei Fodor, vezi *ibidem*, p. 465. Autorul este confuz, arătând moartea lui Ioan Fiat atât în 1639, cât și în 1646. De aici reiese confuzia dintre fiul lui Iacob și cel al lui Sigismund Fiat, care se poate face cu ușurință mai ales în documentele de după 1635. În 1599, Francisc Fodor nu a fost comite, așa cum îl arată Pesty, ci castelan, cf. Feneșan, *Documente*, p. 112.
- 77 Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1074; C. Feneșan, *Comitatul Severinului la sfârșitul sec. XVII*, în „*Tibiscum*“, 7, 1988, doc. 24, p. 223.
- 78 Hurmuzaki, V/1, p. 535.
- 79 Nagy Iván, *op. cit.*, vol. 4, p. 171 și 234; despre descendența lui Ioan Fiat și genealogia familiei în sec. XVIII—XIX, vezi *ibidem*, vol. 13, Pest, 1868, p. 236—237; Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463—464.
- 80 C. Feneșan, *Comitatul*, p. 192, 198 și doc. 3, p. 206; idem, *Caransebeșul* (vezi nota 69), unde pentru 30 aug. 1688 este menționat „*Franciscus Fiath cum omnibus condicionalibus fratribus*“.
- 81 Pesty, *Szörény*, vol. 1, p. 463; C. Feneșan, *Caransebeșul*: „*Fiat Suzana fiai Sütözes Mihály és Sigmond*“.
- 82 Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1068; Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 351—352; idem, *Szörény*, vol. 2, p. 241; C. Feneșan, *Caransebeșul*.
- 83 Idem, *Krassó*, vol. 4, p. 356—357; *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, vol. 15 (= *Diplomatarium Alvinczianum*, vol. 2), Pest, 1870, p. 268 (18 nov. 1687); C. Feneșan, *Comitatul*, p. 193 și doc. 20, p. 219—220; Idem, *Caransebeșul* (pt. 30 aug. 1688).
- 84 *Ibidem*, doc. 24, p. 223.
- 85 Hurmuzaki, II/2, p. 14.
- 86 *Ibidem*, p. 184, 190; Pesty, *Szörény*, vol. 2, p. 430, 432.
- 87 Hurmuzaki, vol. II/2, p. 556—557; vol. II/2, p. 581.
- 88 *Ibidem*, vol. II/2, p. 448 (1500) și vol. II/3, p. 309—310 (1519).
- 89 Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 299—301.
- 90 Hurmuzaki, vol. II/2, p. 267—268, 448; vol. II/4, p. 358—360, 399—400.
- 91 *Ibidem*, vol. II/5, p. 593—594, 597, 629—631; opoziția locuitorilor are ca bază juridică privilegiul din 1457; în această privință, un raport din 1561 recunoștea că nobilimea bănățeană este înzestrată cu „*efficacia privilegia*“, cf. *ibidem*, p. 493.
- 92 C. Feneșan, *Documente*, p. 162.
- 93 Hurmuzaki, II/5, p. 706; motivul invocat era „*paterno amore*“.
- 94 *Ibidem*, II/2, p. 334.
- 95 Pesty, *Szörény*, vol. 2, p. 241; C. Feneșan, *Documente*, p. 149—150.
- 96 Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 314—316; despre practica zalogului în Banat, vezi Gh. Ciulei, *Acte de zalogire din Banatul medieval*, în „*Banatica*“, XII/2, 1993, p. 66—73.
- 97 Hurmuzaki, II/2, p. 176.
- 98 *Ibidem*, p. 183—184 și 312; în ultimul caz (1489) se preciza: „*de consensu et beneplacita voluntate Illustrissime domine Beatricis Regine Consortis nostre carissime noue nostre donacionis titulo dedimus* ...“.
- 99 Pesty, *Szörény*, vol. 3, p. 407—408, 418—420; Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1024.
- 100 C. Feneșan, *Documente*, p. 158—161.
- 101 Hurmuzaki, vol. II/2, p. 183—184, 267—268; vol. II/3, p. 309—310.
- 102 C. Feneșan, *Documente*, p. 149—150, 162—163.
- 103 Vezi nota 31.
- 104 Hurmuzaki, II/5, p. 604—606, 609, 627—628; decizia finală a aparținut banului Nicolae Orbay, indiciu suplimentar în favoarea privilegiilor nobilimii bănățene.
- 105 *Ibidem*, p. 452—453.
- 106 *Ibidem*, p. 474—476, 534—535, 581—583, 638—644, 650—652.
- 107 Pesty, *Szörény*, vol. 2, p. 231; idem, *Krassó*, vol. 4, p. 351—352; Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1046—1047 și 1060—1072.

- 108 C. Feneșan, *Documente*, p. 132—133.
 109 Hurmuzaki, II/5, p. 499—501, 513—514.
 110 *Ibidem*, II/4, p. 368—371.
 111 *Ibidem*, II/5, p. 674—682.
 112 Pesty, *Szörény*, vol. 3, p. 404—406, 411—413 (pt. 1576—1577); vezi și scrisoarea de adevărire a capitlului d.n. Alba Iulia de la 23 iunie 1588 (microfilm r. 629, c. 1020).
 113 Gh. Ciulei, *Procese civile judecate după jus valachicum în Banat*, în „*Banatica*”, 6, 1981, p. 225—236; mențiunile exprese despre folosirea dreptului românesc (1478) și a legislației princiare (1561), în Hurmuzaki, vol. II/2, p. 248 și vol. II/5, p. 491.
 114 Hurmuzaki, II/3, p. 508—509 și 621—622.
 115 *Ibidem*, II/4, p. 7—8, 56—59, 80—81.
 116 Pesty, *Szörény*, vol. 2, p. 210—211 și vol. 3, p. 421—426.
 117 C. Feneșan, *Documente*, p. 98—101.
 118 *Ibidem*, p. 141—142.
 119 Hurmuzaki, II/2, p. 481—484; vezi și actul din iulie 1534, *ibidem*, II/4, p. 58.
 120 C. Feneșan, *Documente*, p. 161—162.
 121 O însemnare din 1677 arată cu amărăciune că „în anul 1659 (corect, 1663) acest oraș (Caransebeș) a căzut în mâini păgâne, iar stările de jos și de sus ale orașului s-au împrăștiat în țări și locuri străine, nedându-li-se vreodată vreun loc anumit pentru a se stabili”, cf. C. Feneșan, *Documente*, p. 16, nota 13; redistribuirea pământurilor o atestă Evliya Celebi în 1660, cf. *Călători străini*, vol. 6, p. 533—535.
 122 C. Feneșan, *Viața cotidiană la hotarul osmano-transilvănean în sec. XVII; câteva documente inedite*, în „*Banatica*”, XII/2, 1993, p. 81.
 123 *Călători străini*, vol. 6, p. 534; pentru aspectele de condominiu vezi I. Totoiu, *Contribuții la problema stăpânirii turcești în Banat și Crișana*, în „*Studii. Revistă de istorie*”, 13, 1960, nr. 1, p. 32—33. Interesant este documentul emis în Caransebeș, la 28 ianuarie 1670, de Daniel Kun și Sigismund Fiat, în calitate de (vice)comiți, care reglementa problema unor iobagi din Slatina Timișului (Arh. St. București, *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1074). Conținutul actului, emis chiar în orașul de reședință al sangeacbeului de Lugoj și Sebiș, întărește odată în plus remarcă: „stăpânirea otomană depindea de cât de lungă era sabia turcului și până unde ajungea defterdarul Porții cu strângerea dării sultanului”, cf. Mihai Maxim, *Teritorii românești sub administrație otomană în sec. XVI*, în „*Revista de istorie*”, 36, 1983, nr. 8, p. 815.
 124 Interesele nobilimii bănățene au fost susținute la Viena de Francisc Fiat (1688) și de Ioan Fiat (1695); vezi C. Feneșan, *Comitatul*, p. 192—194, 197—200 și anexele: doc. 3, p. 206—207 (24 iul. 1688), doc. 9, p. 211—212 (22 iul. 1695); pentru bunurile (*omnes appertinentias cum molendino*) familiei Fiat din Caransebeș, care erau revendicate îndată după îndepărtarea stăpânirii otomane, vezi C. Feneșan, *Caransebeșul*.
 125 Idem, *Comitatul*, p. 191, 197—198, 204; idem, *Reglementarea din 1693 a comitatului Severinului*, în „*Banatica*”, 4, 1977, p. 239—240.
 126 Vezi notele 11 și 13.
 127 Hurmuzaki, vol. II/2, p. 448; vol. II/3, p. 309—310.
 128 Membrii familiei s-au implicat în activități ca:
 a) introduceri în posesia unor cetăți (Jdjoara) și târguri (Bujor) — Sigismund Fiat la 7 iun. 1609, cf. Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 259—263, sau a unor case din Caransebeș — Francisc Fiat la 25 mart. 1591, cf. Feneșan, *Documente*, p. 83—85.
 b) întocmirea unor bilanțuri financiare — Ludovic Fiat la 6 mart. 1594, cf. Pesty, *Szörény*, vol. 2, p. 225.
 c) legalizarea unor tranzacții imobiliare: zălogiri — Ludovic Fiat la 14 ian. 1579, vânzări-cumpărări de bunuri în districte sau în Caransebeș — Sigismund Fiat la 11 iun. 1617 și 13 mart. 1619, cf. Feneșan, *Documente*, p. 59—60, 146—148.
 d) prestarea unor servicii de natură juridică: certificarea autenticității unor testamente — Ștefan Fiat la 18 dec. 1679, cf. Pesty, *Krassó*, vol. 4, p. 356—357, sau îngrijirea de unele procese — Sigismund Fiat la 9 feb. 1626, cf. Feneșan, *Documente*, p. 151—152.

e) asigurarea ordinii și siguranței în districte: nimicirea răufăcătorilor — Ioan Fiat la 12 sept. 1636, cf. *ibidem*, p. 166—168, apărarea teritoriului în calitate de castelani (vezi anexa nr. 3).

În calitate de persoane oficiale, membrii familiei Fiat pot da în judecată pe cei care le adresează „*verbis ignominiosis et diffamatoris*”, vezi întâmpinarea comitelui Francisc Fiat contra lui Grigore Vaida din Caransebeș, la 18 iul. 1539, Hurmuzaki, II/4, p. 194—195.

129 C. Feneșan, *Documente*, p. 153—154; atestări succesive până la 20 oct. 1640, cf. Pesty, Krassó, vol. 4, p. 293, 297, 305, 316, 323.

130 *Ibidem*, p. 293—294 (pt. 12—21 oct. 1633).

131 Béla Radvánszky, *Udvartartás és számadás könyvek*, vol. 1: *Bethlen Gábor fejedelem udvartartása*, Budapest, 1888, p. 152—153.

132 Beke Antal, Barabás Samu, *I Rákóczi György és a Porta*, Budapest, 1888, p. 203 (vezi și p. 107, 186); *Monumenta Hungariae Historica; Török magyarkori állam-okmánytár*, vol. 2 (I/4), Pest, 1869, p. 301—302.

133 A. Beke, S. Barabás, *op. cit.*, p. 74 și 79; Pesty, Krassó, vol. 4, p. 312—313.

134 Vezi nota 122; *Török magyarkori*, vol. 2 (I/4), p. 301—302.

135 Vezi notele 66 și 72.

136 Vezi nota 124.

137 Zsolt Trócsányi, *Erdély központi kormányzata; 1540—1690*, Budapest, 1980, p. 367 și p. 384, nota 326, unde se fac trimiteri la fondurile arhivale consultate.

138 Vezi nota 82; la 7 iun. 1609, Sigismund Fiat își punea semnătura pe un act în limba latină, cf. Pesty, Krassó, vol. 4, p. 263.

139 C. Feneșan, *Documente*, p. 163.

140 Hurmuzaki, II/2, p. 581; *Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania*, vol. 13 (1366—1370), 1994, doc. 5, p. 2.

141 Vezi nota 90.

142 Vezi nota 78.

143 *Călători străini*, vol. 2, p. 557—558, 569; vol. 3, p. 120—121; vol. 5, p. 318.

144 „*Történelmi Tár*”, 1906, p. 557 (vezi nota 39).

145 Administratorii și iobagii de pe moșiile familiei Fiat erau români: „*Pazkóta Ztan, Fiat Lazlo jobagya Gauosdiai*” (6 ian. 1574) sau „*Michaele Bobul villico Judice Sigismundi Fiat (...) Michaele Pekurar Jobagione Sigismundi Fiat de possessione Brebul*” (20 oct. 1640) sunt doar câteva exemple, cf. Hurmuzaki, II/5, p. 731; Pesty, Krassó, vol. 4, p. 322.

146 C. Feneșan, *Documente*, p. 103.

147 *Călători străini*, vol. 2, p. 316, 320—321, 329, 557; vol. 3, p. 78, 105, 121; vol. 6, p. 534.

148 Remarca lui Giovanandrea Gromo din 1564, cf. *ibidem*, vol. 2, p. 320; În 1674 cărturarul bănățean Mihai Halici se prezenta ca: „*Michael Halicius Nobilis Romanus Civis de Caransebes*”, cf. N. Drăganu, *Mihail Halici; contribuție la istoria culturală românească din sec. XVII*, în „*Dacoromania*”, IV/1 (1924—1926), Cluj, 1927, p. 107.

ANEXA nr. 1

**Patrimoniul imobiliar al familiei Fiat de Armeniș
(sec. XV—XVII)**

Nr. crt.	Posesia	Data primirii	Beneficiarul	Donatorul	Observații
1	2	3	4	5	6
1	Armeniș	ante 1428	Bogdan de Armeniș	—	deja stăpânită
2	Chemernika*	1 dec. 1428	fam. Nucea	Sigismund de Luxemburg	în 1508 erau stăpânite de Nicolae Nucea și Ladislau Fiat în indiviziune
3	Grădiștea*				
4	Strâmba de Jos*				
5	Strâmba de Sus*				
6	Timișul de Sus*				
7	Giuro*	ante 1467	Lado de Armeniș	—	deja stăpânite
8	Mastakon*				
9	Sadova				
10	Slatina (1/2)				
11	Zekas*				
12	Bucoșnița	29 dec. 1468	Ladislau și Ludovic Fiat împreună cu Iacob de Măciș	Mathias Corvin	posesii „ab antiquo perstittisse” și acum reconfirmate, sub formă de nouă danie, pentru credință
13	Cerneț*				
14	Goleț				
15	Miraia*				
16	Pădureni*				
17	Petroșnița				
18	Vălișoara				
19	Bolvașnița de Mijloc	3 sept. 1480	Ladislau și Ludovic Fiat împreună cu Iacob de Măciș	Mathias Corvin	luate de la Emeric Măciș, decedat fără urmași, și donate celor trei pentru credință și slujbe credincioase
20	Bolvașnița de Sus				
21	Charzyky* Cherenis* (=13)				
22	Criva*				
23	Huzarczki*				
24	Iaz				
25	Keregh*				
26	Var (Mezfalu)				
27	Zepmezeye*				

ANEXA nr. 1 (continuare)

1	2	3	4	5	6
28 29 30	Buchin Poiana Poienița*	11 iun. 1489	Ladislau și Ludovic Fiat	Mathias Corvin, cu acor- dul regi- nei Beatrix	stăpâniri „ab antiquo pers- titisse“, acum reconfirmate
31 32 33	Poreca de Jos* Poreca de Sus* Simonowcz*	10 ian. 1500	Ladislau și Ludovic Fiat	Vladis- lav II	confiscate de la cnezii de Poreca care au rămas or- todocși
34 35 36 37 38	Feneșul de Jos Feneșul de Sus Glino* Nyres* (=8) Vălemare Zarazpatak* (= Valezaka)	22 iul. 1501	Ladislau și Ludovic Fiat	—	posesii deja stăpânite; îm- preună cu al- te 20 de po- sesii au fost zălogite de Ludovic, apoi răscumpărate de Ladislau
39	pădurea Lozna (în Rusca Montană)	15 feb. 1519	Ioan și Fran- cisc Fiat; Ladislau Racoviță	Ludovic II	donatie pentru credință și slujbe credin- cioase
40 41 42	Calova* Calovița* Ilova	25 apr. 1531	copiii lui Ladislau și Ludovic Fiat	—	deja stăpânite, obiect al par- tajului între veri
43 44	Dalci Gropile*	10 aug. 1534	Francisc Fiat	Ioan Zápolya	confiscate de la Nicolae Nucea
45 46	Pherdin (= Verendin) Oztrez*	15 aug. 1547	Ioan Fiat, Ladislau Bakoczi; Francisc și Ioan Măciacș	Isabella Zápolya	confiscate de la Bogdan de Po- reca pentru că a rămas orto- dox
47 48 49	Călușăreni* Măgurești* Strâmtura*	20 feb. 1572	Ludovic Fiat	Ladislau Găman	prediile erau zălogite pentru 75 florini; dă- ruite de socru ginerelui său

ANEXA nr. 1 (continuare)

1	2	3	4	5	6
50 51 52 53 54 55	Bintinți Glimboca Mal Obreja Rafna* Vârciorova	8 oct. 1576	Ana Găman, soția lui Ludovic Fiat	Cristofor Báthory	principele re- confirma Anei Găman stăpâ- nirea unui sfert din pose- siile familiei Găman
56	Brebu	ante 5 sept. 1628	Sigismund Fiat	—	părți de posesie stăpânite cu familia Găman
57	Jena (Dsenă)	20 mar. 1635	Sigismund Fiat	George Rákóczi I	donată pentru fidelitate; des- zălogite de be- neficiar cu 1 000 fl.
58 59 60 61 62 63	Belinț* Cernota* Mărul Morenț* Ohaba Mâtnic Sacu	6 sept. 1639	Sigismund Fiat	Francisc Groza	luate în zalog pentru 1 000 fl.
64	Găvojdia	3 dec. 1639	Sigismund Fiat	Blasiu Maxai și Ștefan Borbély	luată în zalog pentru 450 fl.
65 66	Țarina Zlagna	1658	Iacob și Caterina Fiat	Jenja Moldovay	două pământ- uri de arātu- ră lângă Ca- ransebeș, cum- părate cu 25 fl.

ANEXA nr. 1 (continuare)

Nr. crt.	Data	Cumpărător	Vânzător	Preț	Observații
1	2	3	4	5	6
1	24 oct. 1493	Ladislau și Elena Fiat	Mathia, Nicolae și Agatha Păclizaru	200 fl.	o curte în piața orașului
2	6 mai 1566	Ludovic Fiat	—	—	Principele Ioan Sigismund Zápolya îi dona locul părăsit al școlii catolice
3	1579	Ludovic Fiat	—	—	avea o grădină lângă „biserica sârbilor“
4	1592	Ludovic Fiat	Ladislau Lățug		Fiat își schimbă casa din centrul orașului cu cele două case ale lui Lățug, primind în plus, 60 fl.
5	1593	Iacob Fiat	George Osztrovy	60 fl.	o casă în piața orașului
6	12 ian. 1604	Ludovic Fiat (decedat)	—	—	se amintea de terenul viran al casei sale
7	1607	Ludovic Fiat (decedat)	—	—	casă deja stăpânită lângă str. Barbapuya (?)
8	1619	Sigismund Fiat	Elena Pobora	100 fl.	un loc de moară pe ieruga orașului
9	11 mai 1633	Sigismund, Nicolae și Ioan Fiat	—	—	casele lor din oraș erau scutite de orice contribuție
10	7 mai 1635	Sigismund Fiat	—	—	avea o casă în oraș (probabil cea din 1633)
11	1645	Gabriel Fiat	Nicolae Fătă (Fecza), voievodul ȋiganilor	85 fl.	un loc de casă și o curte pe str. Țărmurani
12	1650	Gabriel Fiat	Nicolae Fodor	30 taleri de Graz	un fâneț pe str. Banului

NOTE

Posesi în district:

Așezările însemnate cu asterisc, astăzi sunt dispărute.

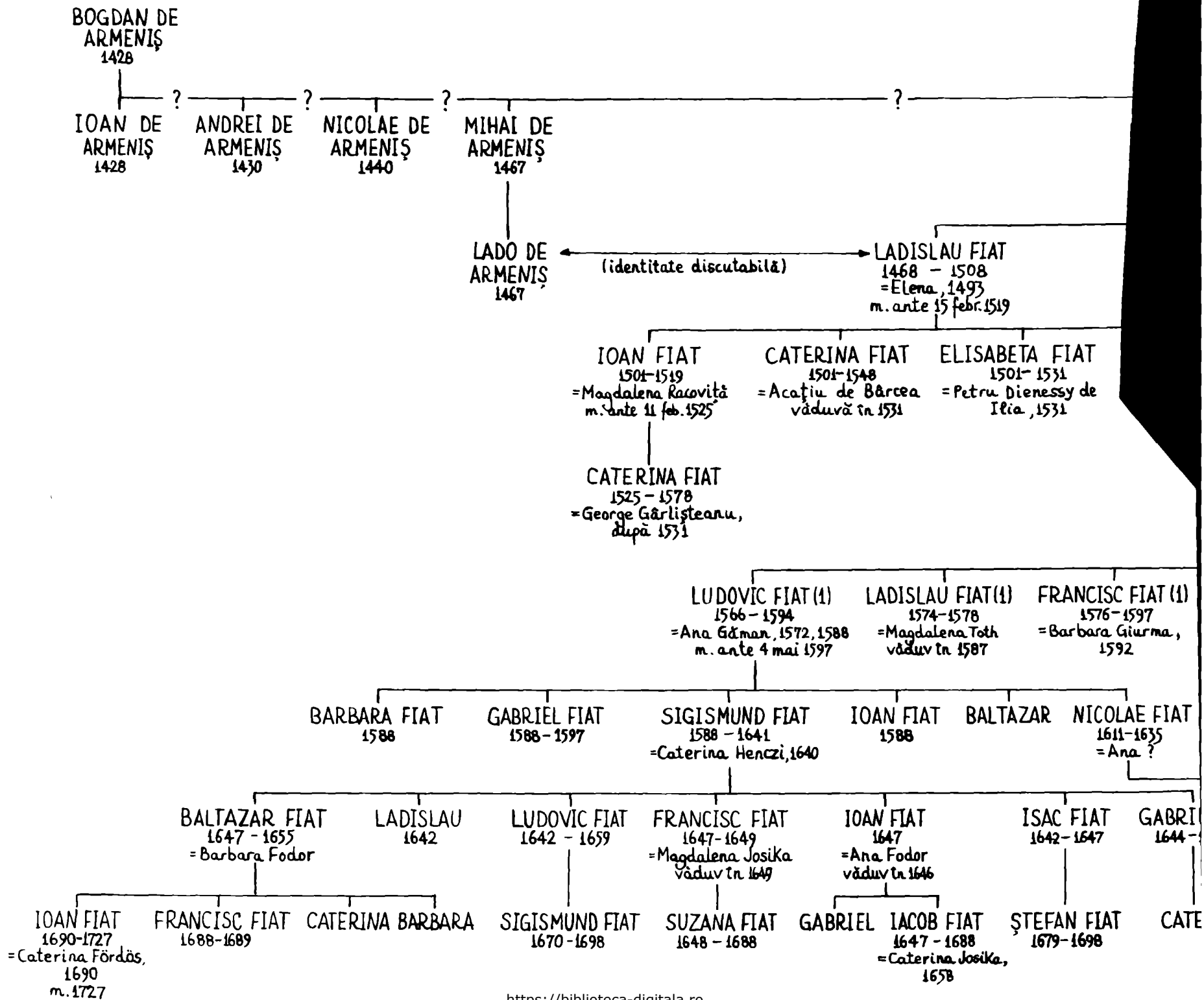
1. Hurmuzaki, I/2, p. 558; 2—6. *ibidem*, II/2, p. 581; 7—11. *ibidem*, p. 176; 12—18. *ibidem*, p. 183—184; 19—27. *ibidem*, p. 267—268; 28—30. *ibidem*, p. 312; 31—33. *ibidem*, p. 448; 34—38. *ibidem*, p. 481—484; 39. *ibidem*, II/3, p. 309—310; 40—42. *ibidem*, II/4, p. 7—8; 43—44. *ibidem*, p. 81—83; 45—46. *ibidem*, p. 399—400; 47—49. *ibidem*, II/5, p. 706; 50—55. Pesty, Szörény, 3, p. 404—406; 56. Arh. St. București, Microfilme Ungaria, r. 629, c. 1045—1047; 57. Pesty, Krassó, 4, p. 299—301; 58—64. *ibidem*, p. 314—318; 65—66. *idem*, Szörény, 2, p. 241.

Proprietăți în Caransebeș:

1. Hurmuzaki, II/2, p. 334; 2. *ibidem*, II/5, p. 593, 629; 3—5. Pesty, Szörény, 2, p. 210, 238, 239; 6. Feneșan, Documente, p. 131; 7. Pesty, Szörény, 2, p. 249; 8. *ibidem*, p. 241; Feneșan, Documente, p. 149—150; 9—10. *ibidem*, p. 160—163; 11—12. Pesty, Szörény, 2, p. 242—243.

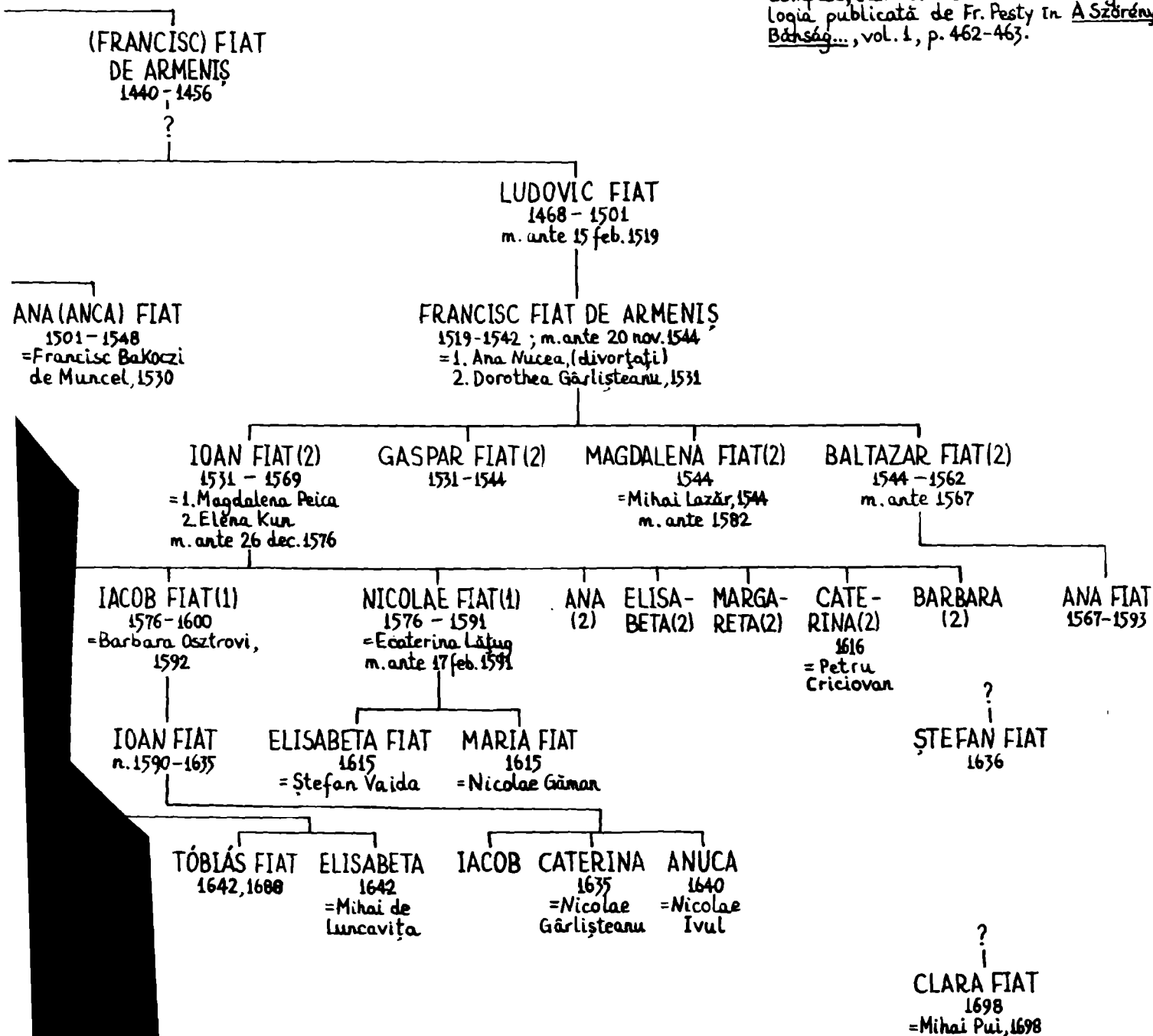
FAMILIA FIAT DE A

(SEC. XV-XVII)

NOTĂ

Persoanele care nu au înscris numele complet, sunt cunoscute doar din genealogia publicată de Fr. Pesty în A Szörényi Bánság..., vol. I, p. 462-463.

Proprietăți în Caransebeș

ANEXA Nr. 3

Funcții deținute de membrii familiei Fiat
(sec. XV—XVII)

Nr. crt.	Numele	Funcția	Data sau perioada
1	2	3	4
1	Ioan de Armeniș	„homo regius“ la introduceri în posesie	3 dec. 1428
2	Andrei de Armeniș	„homo regius“ la introduceri în posesie	24 iul. 1430
3	Fiat de Armeniș	„homo regius“ la introduceri în posesie	19 oct. 1440
4	idem	jude al nobililor în districtul Caransebeșului	7 apr. 1440, 30 mar. 1447 28 feb. 1454, 2 iul. 1456
5	Francisc Fiat	judele nobililor din districtul Caransebeș (împreună cu Martin Racoviță)	31 oct. 1532
6	idem	castelan de Caransebeș (împreună cu Martin Racoviță)	8 apr. 1535, 14 feb.—7 iun. 1537, 22 ian. 1540
7	idem	comite de Severin (împreună cu Martin Racoviță)	18 iul. 1539
8	Ioan Fiat	castelan de Caransebeș (împreună cu Petru Găman sau cu George Vaida)	9 iul. 1557—oct. 1560, 14 apr. 1566
9	Iacob Fiat	„scriba et juratus notarius cancellariae minoris“ a principelui ardelean	22 sept. 1577—1578
10	Ludovic Fiat	castelan de Caransebeș (împreună cu Nicolae Toth)	1578, 14 ian. 1579
11	idem	jurat al scaunului de judecată din Caransebeș	20 apr. 1588 3 iun. 1590
12	idem	jude primar al Caransebeșului	dec. 1593—6 mar. 1594
13	Francisc și Iacob Fiat	reprezentanți ai principelui la puneri în posesie (echivalenți cu <i>homo regius</i> sau <i>királyember</i>)	23 ian.—25 mar. 1591, 5 ian. 1597
14	Iacob Fiat	reprezentant la punerea în posesie	11 aug. 1600
15	Sigismund Fiat	la fel	7 iun. 1609
16	Nicolae Fiat	vicecomite de Severin	10 apr. 1611
17	Sigismund Fiat	comite de Severin (cu Șzabó Farkas)	11 iul. 1617— 1 iul. 1618
18	idem	primar al Caransebeșului	13 mar. 1619—1620
19	idem	viceban de Severin	1627

ANEXA Nr. 3 (continuare)

1	2	3	4
20	idem	tricesimator al Caransebeșului, Lu- gojului și Zăicaniului (a 2-a oară)	1 oct. 1627— 20 oct. 1640
21	Ioan Fiat	vicecomite de Severin (împreună cu Nicolae Găman sau Illyés Toth)	1629; 12 sept. 1635
22	Iacob Fiat	asesor jurat al comitatului de Seve- rin	28 dec. 1647
23	Gabriel Fiat	mare maestru de vânătoare al prin- cipelui	1650
24	Iacob Fiat	comite de Severin	8 sept. 1655
25	Ludovic Fiat	vicecomite de Severin (împreună cu Gabriel Kun)	1657
26	Sigismund Fiat	(vice)comite de Severin (împreună cu Daniel Kun)	28 ian. 1670

NOTE

1—2. Hurmuzaki, I/2, p. 558, 563; 3. Pesty, *Krassó*, 3, p. 379; 4. Hurmuzaki, I/2, p. 670, 745; II/2, p. 45, 69; 5. *ibidem*, II/4, p. 30; 6. *ibidem*, p. 78, 114, 117, 127, 230; 7. *ibidem*, p. 194; 8. *ibidem*, II/5, p. 414—469, 590; 9. vezi nota 137 a studiului; 10. Pesty, *Szörény*, 1, p. 322, Feneșan, *Documente*, p. 59; 11. *ibidem*, p. 73, Pesty, *Krassó*, 4, p. 165; 12. *idem*, *Szörény*, 2, p. 225, 260, Feneșan, *Documente*, p. 88; 13. *ibidem*, p. 80—81, 85, Pesty, *Krassó*, 4, p. 192; 14. Veress, *Documente*, 6, p. 157; 15. Pesty, *Krassó*, 4, p. 259—263; 16. vezi nota 61 a studiului; 17. Feneșan, *Documente*, p. 146, Pesty, *Krassó*, 4, p. 270; 18. Feneșan, *Documente*, p. 147—148, Pesty, *Szörény*, 2, p. 264; 19. *ibidem*, 1, p. 317; 20. Feneșan, *Documente*, p. 154, 160, Pesty, *Krassó*, 4, p. 293, 296, 297, 305, 316, 323; 21. *idem*, *Szörény*, 1, p. 326, Feneșan, *Documente*, p. 167—168; 22. Arh. St. Buc., *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1068; 23. Pesty, *Szörény*, 2, p. 242; 24. *idem*, *Krassó*, 4, p. 351; 25. *idem*, *Szörény*, 1, p. 328; 26. Arh. St. Buc., *Microfilme Ungaria*, r. 629, c. 1074; Pesty îl arată vicecomite, *Szörény*, 1, p. 329.

DIE FAMILIE FIAT VON ARMENISCH IN DEN 15.17. JAHRHUNDERTEN

(Zusammenfassung)

Im Mittelalter hat das Banat einen bedeutenden Adel (*magna nobilitas*) gehabt und Karansebesch wurde schon im Jahre 1583 als eine Adelsresidenz (*rezidenza de nobili*) gekennzeichnet. Im Rahmen dieser Elite hat die Familie Fiat von Armenisch einen besonderen Platz gehabt.

Bis 1700 bestätigen die Geschichtsquellen die Existenz von 63 Personen, aus denen 41 männliche Figuren waren. Im Laufe von zwei Jahrhunderten haben

die Mitglieder der Familie Fiat Heiratsverbindungen mit anderen Adelsfamilien aus dem Banat geschlossen: Bakóczy, Fodor, Gáman, Gârlişteanu, Ivul, Kun, Măci-caş, Peica, Racoviţă, Vaida.

Die Macht der Familie wurde durch die Beherrschung eines umfassenden materiellen Patrimoniunis (über 70 Besitzungen) gesichert, das ununterbrochen zwischen 1428—1658 angesammelt wurde. Es sind wichtige von der Zentralautorität gewährte Vorrechte hinzugekommen.

Die Mitglieder der Familie haben sehr wichtige Ehrenämter und Stellungen innegehabt, sowohl auf der Lokalebene der Stadt aKransebesch und im Komitat Severin, als auch in der Zentralverwaltung von Siebenbürgen: Vizebane, Gespane, Richter, Bürgermeister, Geschworene, Notare, Jagdmeister.

Viele Personen haben bewiesen, daß sie einen hohen Ausbildungsgrad und einen stark ausgeprägten bürgerlichen Geist haben.

Alle diese Elemente haben der Familie Fiat ein besonderes Ansehen gesichert, das noch im 18. und 19. Jahrhundert fort dauerte.